

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність: 051 «Економіка»

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

«Світові фінансові кризи та їх особливості»

здобувача:

Володіна Владеміра Олексіївна

Науковий керівник: д.е.н., професор Савчук Наталія Володимирівна

_____
(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри:
Мозговий О.М

_____
(підпис)

Київ 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА
ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

**Кафедра міжнародної економіки
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»**

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність: 051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

Столярчук Я.М.

_____

(підпис)

20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Мозговий О.М.

_____

(підпис)

20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Володіной Владеміри Олексіївни
заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Світові фінансові кризи та їх особливості»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «22» 02 2023р. №345-ст

**Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах
опрацьованих джерел та наукових.**

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи дослідження світових фінансових криз та їх особливостей
-----------------	---

Розділ 2	Аналіз та оцінка світових фінансових криз та їх особливостей.
-----------------	---

Об'єкт дослідження	Фінансові кризи, їх особливості та причини виникнення.
Предмет дослідження	З точки зору міжнародних відносин, є вивчення взаємозв'язків між фінансовими кризами та міжнародними відносинами.
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи	Дослідити та охарактеризувати світові фінансові кризи та їх особливості.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	1. Охарактеризувати сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження;
	2. Розглянути сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз;
	3. Визначити основні індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз.
У розділі 2	1. Провести аналіз «Великої депресії» в США, як одна з світових криз;
	2. Проаналізувати світову фінансову кризу 2008-2009 років;
	3. Дослідити глобальну фінансову кризу 2020 року.

Завдання підготував науковий керівник: д.е.н., професор Савчук Наталія Володимирівна

«17» березня 2023 р.

Завдання одержав здобувач:

Володіна Владеміра Олексіївна

«17» березня 2023 р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 61 сторінку, 6 таблиць, список використаних джерел з 39 найменувань.

«Світові фінансові кризи та їх особливості»

Об'єктом дослідження є фінансові кризи, їх особливості та причини виникнення.

Предметом дослідження: З точки зору міжнародних відносин, є вивчення взаємозв'язків між фінансовими кризами та міжнародними відносинами.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – дослідити та охарактеризувати світові фінансові кризи та їх особливості.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання:*

- охарактеризувати сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження;
- розглянути сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз;
- визначити основні індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз;
- провести аналіз «Великої депресії» в США, як одна з світових криз;
- проаналізувати світову фінансову кризу 2008-2009 років;
- дослідити глобальну фінансову кризу 2020 року.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів полягає в узагальненні ролі і значення світових фінансових криз та; дослідженні та виокремленні основних тенденцій розвитку фінансових криз, особливостей регулювання світових фінансових криз.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані, Організації міжнародного співробітництва та розвитку, публікації журналів, інформаційних, статистичних та рейтингових агентств, наукові праці та монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців та дослідників даного аспекту.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, та списку використаних джерел. Загальний об'єм роботи 62 сторінки.

Ключові слова: світові фінанси, фінанси, світові фінансові кризи, кризи.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
Володиної Владеміри Олексіївни
на тему «Світові фінансові кризи та їх особливості»

1. Актуальність теми: Світові фінансові кризи є одним з явищ, які вплинули на історичний розвиток світової економіки. Їх розвиток та трансформація були пов'язані з процесами інтеграції та глобалізації, а поширення фінансових криз має глобальні масштаби та може мати руйнівні наслідки.
2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: представлена робота є самостійним дослідженням. Досліджено теоретичні аспекти, історичні (на прикладі Великої депресії в США і по 2020 рік включно), авторка надає класифікацію фінансових криз
3. Наявність самостійних розробок автора: самостійні розробки автора в роботі відсутні.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Через дослідження теоретичних засад існування світового світових фінансових криз авторка дійшла до висновків, що заслуговують на увагу.
5. Наявність недоліків. Окрім зауважень редакційного характеру, авторці доцільним було б зробити більш детальний аналіз світових фінансових криз з точки зору наведення статистичних рядів, також зауваженням є той факт, що в представлених таблицях відсутнє джерел даних.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота відповідає вимогам щодо написання кваліфікаційної бакалаврської роботи і допускається до захисту перед екзаменаційною комісією з позитивною оцінкою.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор,
професор каф. міжнародних фінансів

_____
(підпис)

Н.В.Савчук
(прізвище, ініціали)

“10” червня 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТЕЙ	6
1.1 Сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження	6
1.2 Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз	14
1.3 Основні індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТЕЙ	33
2.1 Аналіз «Великої депресії» в США, як одна з світових криз	33
2.2 Аналіз світової фінансової кризи 2008-2009 років	42
2.3 Глобальна фінансова криза 2020 року	50
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Кризи — явище поширене, вони притаманні будь-якій системі, як живій і неживій природі, так і суспільству. Водночас не буває двох абсолютно однакових криз, кожна з них має індивідуальний, неповторний характер, свій набір причин і факторів, свої унікальні особливості. Це створює основу для розробки типології криз, їх класифікації за тим чи іншим фактором/критерієм. Проте практика доводить, що кризи неоднорідні не лише за своїми причинами та наслідками, а й за своєю суттю. При цьому необхідно розуміти, що якщо є уявлення про природу кризи, то більше можливостей зменшити її гостроту, скоротити час дії та забезпечити безболісний процес ліквідації її наслідків. Таким чином, розглядаючи антикризове регулювання на науковому рівні, виникає необхідність створення розгорнутої класифікації криз, яка покликана диференціювати засоби боротьби з ними.

Сьогоднішня світова фінансова система є складним та динамічним механізмом, який має надзвичайно важливе значення для розвитку національних економік та світового господарства в цілому. Однак, варто зазначити, що ця система також може бути джерелом небезпеки та потрясінь. Стабільне функціонування світової фінансової системи є необхідною умовою для забезпечення економічного зростання та стабільності, але потенційні ризики повинні бути враховані та вирішені для забезпечення безпеки та сталості в глобальному масштабі.

Світові фінансові кризи є одним з явищ, які вплинули на історичний розвиток світової економіки. Їх розвиток та трансформація були пов'язані з процесами інтеграції та глобалізації, а поширення фінансових криз має глобальні масштаби та може мати руйнівні наслідки. Необхідність системного вивчення та аналізу передкризових чинників та створення дієвого превентивного інструментарію дозволить зменшити негативні наслідки світових фінансових криз. Інтерес економістів до цієї теми підтверджується значною кількістю наукових праць, проте створення ефективних механізмів

попередження фінансових криз залишається на стадії вивчення. Вивчення цієї теми є надзвичайно актуальним.

Мета дослідження – дослідити та охарактеризувати світові фінансові кризи та їх особливості.

Відповідно до поставленої мети, необхідно вирішити ряд **завдань**:

- охарактеризувати сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження;
- розглянути сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз;
- визначити основні індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз;
- провести аналіз «Великої депресії» в США, як одна з світових криз;
- проаналізувати світову фінансову кризу 2008-2009 років;
- дослідити глобальну фінансову кризу 2020 року.

Об'єкт дослідження – Фінансові кризи, їх особливості та причини виникнення.

Предмет дослідження – З точки зору міжнародних відносин, є вивчення взаємозв'язків між фінансовими кризами та міжнародними відносинами.

Методи дослідження. При написанні роботи використовувались такі методи дослідження як: логіко-змістовий – використовується при аналізі понятійного апарату, історико-правовий – використовується при аналізі етапів становлення та розвитку досліджуваного явища, порівняльно-правовий – використовується при аналізі тенденцій розвитку явища, структурно-функціональний – використовуються при аналізі структури досліджуваного явища та його елементів.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів полягає в узагальненні ролі і значення світових фінансових криз та; дослідженні та виокремленні основних тенденцій розвитку фінансових криз, особливостей регулювання світових фінансових криз.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані, Організації міжнародного співробітництва та розвитку, публікації журналів, інформаційних, статистичних та рейтингових агентств, наукові праці та монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців та дослідників даного аспекту.

Структура роботи. Робота обумовлена метою та завданнями дослідження, структурно складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний об'єм роботи 61 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

1.1 Сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження

Для забезпечення фінансової стабільності необхідно використовувати системний підхід, що охоплює всі складові фінансової системи та враховує вплив зовнішніх факторів, що породжуються процесами глобалізації.

Сучасна геоекономічна ситуація вимагає нових принципів антикризового управління, з урахуванням наслідків світової фінансової кризи, яка стосується і України. Тому важливість розробки та обґрунтування механізмів управління, які допоможуть уникнути фінансових криз та забезпечити фінансову стійкість банківського сектору, зростає. [11, с. 12].

Слово "криза" має грецьке походження і перекладається як "вибір", "рішення" або "вирішальний момент". У багатьох мовах, включаючи іноземні, цей термін використовується як синонім до слів "погіршення" та "знищення", і завжди має негативний відтінок. Проте в контексті економіки під "кризою" розуміється певний період часу або подія, після якої відбувається фундаментальна зміна умов функціонування економічної системи.

Враховуючи зростаючу взаємозалежність банківського та фінансового секторів, наслідками фінансової кризи можуть бути збої в банківській, а отже, і валютній сферах, а також валютна криза може перерости у банківсько-фінансову кризу. Так, К. Кіндлбергер і Г. Мінські у моделі фінансової кризи вживають поняття валютної та фінансової кризи як синоніми, з тією лише різницею, що термін валютна криза є початковою стадією шоку, що глибше в її прояви, яка охоплює не лише валюту, а й загальне фінансове середовище. На думку вчених, фінансова криза включає такі елементи, як різке падіння цін на

активи, масове банкрутство як у фінансовому, так і в нефінансовому секторах, а також порушення валютного ринку [34, с. 13].

П. Кругман (33) вважає, що головною причиною фінансових криз є незбалансованість платіжного балансу країни і цю теорію називають "кризою першого покоління". Р. Флуд і Н. Меріон запропонували новий підхід до розгляду криз другого покоління, де сутність криз не змінювалась, але був обґрунтований вплив структурно-політичних факторів на швидкість поширення кризових ситуацій (32, с. 18).

Фінансова криза є раптовим погіршенням стану фінансового ринку, що відбувається в результаті накопичення ризиків під тиском внутрішніх та зовнішніх економічних та політичних факторів. Це призводить до порушень у функціонуванні ринку, зниження цін на фінансові інструменти, погіршення їх ліквідності та якості, а також може призвести до банкрутства учасників ринку.

Фінансова криза - це серйозний дисбаланс у фінансовій системі країни, який може призвести до якісних змін в економіці, що можуть порушити нормальну діяльність ринку та призвести до зниження цінових показників, зменшення ліквідності та навіть банкрутства учасників. Фінансовий ринок є найбільш точним індикатором стану економіки, оскільки його реакція на економічні події може вказувати на тенденції, що можуть призвести до фінансової кризи в майбутньому. Така криза може виникнути як на окремому ринку, так і у світовому масштабі, і вона має серйозний вплив на розвиток фінансової системи та економіки в цілому.

Отже, фінансова криза [14, с. 38]:

- систематично охоплює всі аспекти, що впливають на її фінансовий стан, такі як бюджет, грошовий обіг та кредит, банки, біржі, валюта та всі типи фінансів, які є складовими країни (міжнародні, державні, муніципальні та корпоративні);
- має негативний вплив на економічну активність та призводить до зниження рівня життя населення у середньостроковій та довгостроковій перспективі;

– є проявом системного ризику і супроводжується ефектом «доміно» (криза однієї чи групи фінансових установ передається через взаємні зобов'язання іншим групам фінансових установ або криза фінансового ринку однієї країни чи групи країн). передається іншій країні як «фінансова зараза»).

Поняття фінансової кризи використовується для опису різноманітних ситуацій, коли значна частина вартості фінансових установок або вкладів раптово зникає. У 19-ому і на початку 20-ого століття, багато фінансових криз пов'язували з кризами в банківській системі, і багато рецесій збігалися з цими кризами. Інші події, що також називаються фінансовими кризами, включають колапс фондового ринку, валютні кризи, банкрутства та дефолти.

Наукові дослідження світових фінансових криз дозволили розкрити їх природу, зосередившись, зокрема, на стабільності фінансового ринку та потоках капіталу. У 1990-х роках з'явилося поняття «подвійна криза», яке відносилось до ситуації, коли одночасно відбувалися банківська та валютна кризи. Банківська криза полягає в серйозній дестабілізації банківського сектора або його окремих складових, яка призводить до неспроможності виконувати свої функції через критичне погіршення фінансових показників, і може супроводжуватися скороченням кількості банків та державними заходами. Банківська криза є одним з видів фінансових криз, які також включають в себе валютну, боргову та біржову кризи, і може виникати одночасно з ними [2, с. 78].

Фінансові кризи в сучасному світі мають значний вплив на глобальну економіку, який змінює закономірності її розвитку та параметри самої кризи. У ранні періоди фінансові кризи мали локальний характер і не були настільки масштабними через обмеженість економічних зв'язків між країнами. Але з розвитком міжнародних економічних відносин поширення фінансових криз за межі національних економік стає все більшою проблемою.

На сьогоднішній день, існує значний обсяг науково-практичних робіт, що пов'язані з аналізом світових фінансових криз як негативного соціально-економічного явища. В залежності від напрямку дослідження та характеру кризових явищ, погляди економістів на розуміння цього явища можуть

відрізнятися. Глобальні фінансові кризи є багатофакторними та корелюють з іншими видами криз, тому представники різних наукових шкіл надають свої пояснення, визначення та обґрунтування причин фінансових криз. Наприклад, згідно з поглядами сучасних монетаристів, зокрема А. Шварца [35], світові фінансові кризи виникають внаслідок збоїв у функціонуванні банківської системи. За цією теорією, фінансова криза розглядається як криза банківської системи, яка проявляється у видимій банківській паніці, падінні довіри суб'єктів господарювання до банків та масштабному неповерненні вкладів. Для подолання та зменшення наслідків фінансової кризи, А. Шварц рекомендує центральним банкам підтримувати платоспроможні банки інструментами ліквідності, щоб зупинити знецінення їхніх активів [35].

К. Кіндлебергер стверджує, що фінансові кризи пов'язані з діловими циклами та економічними кризами, які зазвичай виникають через зовнішні фактори, такі як війни, поява нових технологій і товарів, або зміни державної політики. У співавторстві з Г. Мінським він досліджує терміни "фінансова криза" та "валютна криза", вважаючи, що вони є синонімами. Він вказує, що термін "валютна криза" використовується для позначення початкової стадії фінансової кризи, яка потім може перейти у стадію різкого падіння цін на активи, зриву валютних ринків та масового банкрутства фінансового та нефінансового секторів [36, с. 18].

М.М. Шабельник [28], також пов'язує виникнення фінансових криз з економічними кризами. За думкою І.О. Тивончука [26], причиною фінансових криз є дисбаланс між новими умовами економічного розвитку та механізмами регулювання виробництва та грошово-фінансової системи. За словами Шабельника М.М. [28], фінансова криза може призвести до якісних та структурних змін в економічній системі, які можуть порушити розвиток або навіть зруйнувати національну фінансову систему та світові ринки. Згідно з Д.Д. Саксом, високі темпи відпливу капіталу з фінансових ринків можуть спричинити паніку, різке зростання відсоткових ставок, падіння курсів національної валюти та банкрутство банків [8, с. 20].

Дослідники продовжували вивчати фінансові кризи з орієнтацією на забезпечення стабільності фінансового ринку та потоків капіталу. Наприклад, В. Гриценко досліджував першу світову фінансову кризу та порівнював антикризові заходи в Америці та Європі. А. А. Чухно [27] звертав особливу увагу на історичні паралелі між причинами біржових криз у ранні етапи розвитку капіталізму в США та іпотечної та фондової криз у сучасному світі.

І. Лютий та Шабельник М.М. розглянули вплив "інформаційної асиметрії" на розвиток світової фінансової кризи, а також проаналізували розвиток світового ринку фінансових послуг під час кризи та її наслідки для України. Дослідники також дослідили ефективність антикризових заходів, які були прийняті в світі [29, с. 16].

Тому існують різні точки зору щодо визначення фінансових криз. Деякі вчені називають кризою певні форми її прояву в будь-якій сфері грошово-фінансової системи. Інші економісти вважають фінансовою кризою ситуацію, коли державний борг зростає, паніка на фондових ринках падає, курс національної валюти падає, виникає гіперінфляція. Світова фінансова криза може бути започаткована різними чинниками, які мають унікальні особливості та складно передбачувані наслідки. За думкою провідних економістів, до таких факторів можна віднести порушення банківської системи, зовнішні чинники, такі як природні катастрофи та війни, нові технології, неочікувані зміни в економічній політиці країн, дисбаланс між фінансовою системою та системою виробництва, процеси глобалізації та інші. Незалежно від причин, наслідки фінансових криз зазвичай включають зниження цін на акції та нерухомість, падіння експорту, обсягів кредитування та ВВП, спекулятивний бум та поширення депресивних явищ [29, с. 18].

Отже, світова фінансова криза відображається на фінансових ринках, грошовому обігу, кредиті та міжнародних фінансах і супроводжується різким зростанням процентних ставок, боргів, скороченням кредитів, масштабним падінням цінних паперів та втратами деривативів, а також неконтрольованим

падінням курсів національних валют. Введення ефективних та своєчасних заходів для попередження світових фінансових криз може суттєво вплинути на їх хід і зменшити збитки, спричинені їх дією та наслідками.

Фінансові кризи є складною та багатоаспектною проблемою, яка виникає у світовій економіці та суттєво впливає на життя людей. Ці кризи можуть бути спричинені різними факторами, такими як падіння акційних ринків, зростання рівня боргів, невдачі у фінансових інституціях тощо.

Зрозуміти сутність світових фінансових криз можна через проблеми, які виникають у фінансовій системі. Зазвичай, кризи починаються зі зростання кредитів та заборгованості, які не можуть бути повернуті. Після цього зменшується споживчий попит, зростає безробіття та знижується економічна активність.

Попередження світових фінансових криз є складною задачею. Одним зі способів їх попередження є забезпечення фінансової стабільності та регулювання фінансових ринків. Для цього влади повинні приймати правильні регуляторні політики, які дозволять уникнути виникнення перекидних ефектів від однієї країни до іншої [24, с. 54].

Крім того, важливо мати ефективну систему нагляду за фінансовими інститутами та регулювання ринку. Наприклад, великі банки повинні мати достатній капітал.

Фінансові кризи є неприємним, але неминучим аспектом економіки. З часом світ ставки свідком безлічів фінансових криз, від яких багато країн не застраховані. Світові фінансові кризи є складними явищами, що мають багато складових та відповідальних за їх появу [1, с. 12].

Світові фінансові кризи – це процеси зниження попиту на товари та послуги на міжнародному рівні, що викликані економічними перешкодами. Такі кризи можуть спричинити значні шкоди економіці, соціальній сфері та впливати на життя людей. Світові фінансові кризи виникають з різних причин, таких як банкрутства фінансових установ, коливання валютних курсів, зменшення

попиту на товари та послуги, інфляція, дефіцит ресурсів, загострення політичної ситуації тощо.

Світові фінансові кризи можуть мати значний вплив на економіку та соціальну сферу країн. Вони можуть призвести до зменшення економічного зростання, зростання безробіття та зменшення добробуту населення. Крім того, вони можуть призвести до зменшення інвестицій, зниження капіталу та зменшення рентабельності підприємств [23, с. 7].

Світові фінансові кризи є складним явищем, що має великий вплив на глобальну економіку. Ці кризи спричиняють значні збитки для банків, компаній та держав, а також впливають на звичайних людей через зменшення зайнятості та погіршення умов життя.

Сутність світових фінансових криз полягає у виникненні проблем у фінансовій системі, що призводить до глибокого економічного спаду. Основними причинами криз є нерівновага між попитом та пропозицією, спекуляції на фінансових ринках, порушення довіри та недостатній контроль держави над фінансовою системою [3, с. 15].

У світі було кілька серйозних фінансових криз. Одним з найбільш відомих прикладів є криза 2008 року, яка виникла через підвищення цін на житло в США та порушення управління ризиками в фінансовій системі. Ця криза призвела до глибокого економічного спаду у багатьох країнах світу та масштабних банкрутств.

Світові фінансові кризи є складними економічними явищами, що відбуваються у наслідок взаємодії різних факторів, що ведуть до зменшення ліквідності на фінансових ринках та збитків для інвесторів. Суть криз полягає в тому, що фінансові установи, компанії та держави стикаються зі складнощами у забезпеченні платежів, відновленні довіри та стабільності на ринках.

Однією з причин світових фінансових криз є велика кількість грошей, що перебуває в обігу та вкладається в різні інвестиційні проекти. Це може призвести до перенасичення ринку, дезінформації та недостатньої регуляції діяльності фінансових установ. Іншою причиною може бути нестабільність в

економіці деяких країн, що призводить до зниження довіри до фінансових установ та збитків для інвесторів.

Другим аспектом, на який варто звернути увагу, є забезпечення ліквідності фінансових ринків, що забезпечить можливість швидкого відновлення після кризи [24, с. 5].

Світові фінансові кризи є складними процесами, які виникають у зв'язку з різними факторами, такими як економічна нерівновага, геополітичні конфлікти, швидка зміна технологій та інші.

Зазвичай, фінансова криза починається зі зростання боргу та спекулятивних інвестицій, які стають невитриманими під час зменшення споживання або економічної активності. Це призводить до зниження цін на активи, які забезпечуються цим боргом, та до збільшення ризику дефолту, коли інвестори не отримують очікуваних вибутків.

Однією з найвідоміших світових фінансових криз була криза 2008 року, коли на ринку нерухомості в США відбувся спалах бульбашки, що спричинило значне зменшення вартості нерухомості. Це призвело до того, що банки, які видали кредити на підставі гіпотек, почали зазнавати втрат. В результаті цього було порушено стабільність банківської системи, що привело до фінансових труднощів для інвесторів, підприємств та звичайних громадян.

Інші приклади світових фінансових криз включають кризу Азії 1997 року, кризу в Латинській Америці у 1980-х роках та кризу в Європі у 2010-х роках [24, с. 42].

Щоб попередити виникнення світових фінансових криз, необхідно приділяти увагу забезпеченню стабільності фінансової системи та зменшенню ризиків на фінансових ринках. Для цього можна використовувати різні інструменти, такі як регулювання банківської системи, збільшення капіталовкладень та ліквідності банків, контроль за ризиками на фінансових ринках та інші.

Також, фінансові кризи - це серйозні та непередбачувані зміни в фінансовій системі, які можуть відбутися в будь-якій країні чи регіоні світу.

Вони можуть мати різні форми і проявлятися на різних рівнях: місцевому, національному, регіональному чи глобальному.

Серед причин виникнення фінансових криз можна виділити такі:

- Економічні зміни: погіршення показників економічного зростання, зменшення попиту на продукти і послуги, зниження споживчої активності, зростання безробіття, інфляція тощо.
- Фінансова глобалізація: зв'язок фінансових ринків у всьому світі, що дозволяє більш чутливо реагувати на зміни в одному регіоні чи країні.
- Ризикові операції фінансових установ: інвестиції в невірних компаній чи ринках, спекуляції на фінансових ринках тощо.
- Політичні ризики: політичні кризи, конфлікти, воєнні дії тощо, які можуть впливати на фінансову стабільність країн та регіонів.
- Щодо можливостей попередження світових фінансових криз, можна виділити такі рекомендації:
  - Ефективне регулювання фінансового сектору, зменшення ризиків та покращення надійності банківської системи.
  - Розвиток міжнародних стандартів фінансової звітності та аудиту.
  - Проведення макроекономічної політики з метою збалансованого економічного зростання та стабілізації. [1, с. 88].

1.2 Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз

Кризи є широко поширеним явищем, яке можна спостерігати в будь-якій системі - як у живій, так і у неживій природі, а також у суспільстві. Однак кожна криза має свій унікальний характер і складається зі свого власного набору причин та факторів, тому немає двох абсолютно однакових криз. З цієї

причини, можна розробити типологію криз та класифікувати їх за різними факторами та критеріями.

Однак на практиці виявляється, що кризи відрізняються не лише за своїми причинами та наслідками, але й за своєю суттю. Тому важливо розуміти природу кризи, щоб мати можливість зменшити її вплив, скоротити тривалість та забезпечити безболісний процес відновлення після кризи. Наукова класифікація криз може допомогти в розробці ефективних антикризових заходів та диференціюванні засобів боротьби з кризами [3, с. 39].

Різні пояснення дослідниками причин світових фінансових криз та розбіжності в їх трактуванні свідчать про необхідність групування їх за певними ознаками з метою наукової систематизації. У таблиці 1.1 наведено схему класифікаційних ознак світових фінансових криз для подальшого дослідження.

Таблиця 1.1 – Типологізація фінансових криз за окремими класифікаційними ознаками [3]

Рівень міжнародних економічних відносин	Міжнародний
	Наднаціональний
Збурюючі фактори	Грошово-фінансові
	Політичні
	Економічні
	Технічні
	Глобалізаційні
Охоплення грошовокредитної системи	Загальні
	Фондові
	Валютні
	Боргові
	Банківські
	Кредитні
	Бюджетні

За тим, як світові фінансові кризи взаємодіють з міжнародними економічними відносинами, їх можна поділити на дві категорії: міжнародні та

наднаціональні. Окрім цього, фінансові кризи можуть бути класифіковані залежно від того, яку галузь грошово-кредитної та фінансової системи вони охоплюють. Зокрема, такі кризи можуть бути загальними, пов'язаними з банківською системою, кредитними, фондовими, бюджетними, борговими або валютними.

Щоб ідентифікувати глобальні фінансові кризи, необхідно враховувати фактори, що призводять до їх виникнення та наслідки, що вони породжують. Серед основних збурюючих факторів можна виділити валютно-фінансові, політичні, економічні та технологічні. Кожен з цих факторів має різну вагу і може впливати на світову економіку по-різному, залежно від обставин.

Монетарно-фінансові фактори, що сприяють збуренню, включають наступне: нестабільність банківської системи, збільшення частки невиконаних кредитів, гіперінфляцію, переоцінку валют, зростання державного дефіциту та боргу, великий рівень дефіциту платіжного балансу, доларизацію економіки та збільшення кількості деривативів на фондових ринках. Головні наслідки цих факторів полягають у скороченні експорту, зниженні цін на нерухомість та акції, стрімкому зменшенні обсягів кредитування, падінні ВВП та спекулятивному бумі. Приклади політичних факторів включають політичні процеси глобалізації, корупційні процеси, помилки в державній політиці, зміни в законодавстві тощо. Крім того, до монетарно-фінансових факторів можна віднести розширення банківських операцій високого ризику. Технологічні чинники включають інноваційні технології, продукти та методи управління, що можуть призвести до підвищення рентабельності окремих галузей виробництва та міжгалузевого перетікання капіталу. Однак, це також може викликати спекулятивний бум та нові ризики. Під час спекулятивного буму збільшується спекулятивне фінансування, домогосподарства та підприємства беруть позики, які не можуть погасити. Це може призвести до швидкого розкупування активів та зниження їх ціни через велику пропозицію на ринку. Такі фактори можуть викликати паніку та потрясіння на світовому фінансовому ринку. Політика,

пов'язана з банківськими операціями високого ризику, також може стати причиною фінансових криз [8, с. 20].

Один з прикладів глобалізаційних факторів полягає у різких коливаннях у міжнародному капіталі, які залежать від дій транснаціональних корпорацій щодо контролю цього руху, а також руху прямих іноземних інвестицій. ТНК мають величезний вплив на певні галузі промисловості і можуть диктувати умови цілим державам, особливо меншим, та впливати на попит, ухиляючись від економічного та політичного контролю.

Таким чином, запропонована класифікація світових фінансових криз враховує залежності між причинами та наслідками, зокрема охоплення валютно-фінансової системи, рівня міжнародних економічних відносин та збурювальних факторів. Саме збурювальні фактори викликають світові фінансові кризи через реалізацію причинно-наслідкових економічних механізмів. Це призводить до протиріччя між економічними потребами та грошово-фінансовою системою.

Кризи можна класифікувати за причинами на безпосередні, які поділяють на природні, соціальні та екологічні. Природні причини виникають через умови навколишнього середовища та неконтрольовані природні катастрофи, такі як землетруси, повені, урагани і т.д. У свою чергу, соціальні кризи виникають від суспільних відносин в усіх їх проявах, а їх джерелом є соціальні процеси [4, с. 20].

В наш час, третій тип криз отримує все більше уваги. Екологічні кризи є наслідком діяльності людини і мають антропогенний характер, вони виникають при зміні природних умов. Екологічна криза відображає стан порушеної динамічної рівноваги між системою «суспільство-природа», що є головним протиріччям. Ці умови потребують необхідних змін у зв'язках всередині системи, які можуть бути здійснені за допомогою екологічної діяльності. Оскільки екологічна криза є кризою системи, це явище виявляється в стані підсистем та в розвитку їх внутрішніх протиріч. Рух підсистем та їх взаємодія між собою закладає можливість виникнення екологічних криз, але успішне

подолання цих криз залежить від них самих. Серед найпоширеніших екологічних криз можна виділити виснаження природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, розвиток нових небезпечних технологій та порушення законів природної рівноваги.

Кризи можуть бути поділені на регулярні та нерегулярні. Регулярні кризи повторюються з певною періодичністю та спричинюють спад суспільного виробництва, що призводить до паралізу ділової активності у всіх галузях народного господарства та готує основу для наступного циклу економічної діяльності. Регулярні кризи надвиробництва зазвичай пройшовши чотири фази, спричинюють появу нового циклу. Нерегулярні кризи, у свою чергу, характеризуються відсутністю чіткої періодичності та можуть виникати з різних причин, таких як глобальні фінансові кризи, кризи попиту або політичні кризи [22, с. 6].

Нерегулярні економічні кризи включають в себе проміжні, часткові структурні та галузеві кризи.

Проміжні кризи в економіці виникають не регулярно, а епізодично та мають тимчасовий вплив на пожвавлення та відновлення економіки країни. Вони не призводять до створення нового циклу економічного розвитку і є локальними за характером та короткочасними за тривалістю.

Структурні кризи є спадами виробництва, які виникають у зв'язку з поступовим і тривалим зростанням нерівномірності між різними галузями економіки. Вони характеризуються несоответствием структури виробництва зміненим умовам ефективного використання ресурсів. Структурна криза є наслідком порушення закону пропорційного розвитку економіки і виявляється в серйозних дисбалансах між галузями, з одного боку, і виробництвом найважливіших видів продукції, необхідних для збалансованого розвитку економіки, – з іншого. Такі кризи можуть викликати тривалі потрясіння і потребувати довгострокової адаптації до нових умов для їх подолання [5, с. 20].

Часткові кризи можуть бути спричинені падінням економічної активності в окремих важливих сферах діяльності, таких як грошовий обіг, кредити, банківська система, фондовий та валютний ринки.

Галузеві кризи - це ситуації, коли виробництво в конкретній галузі економіки зменшується, що призводить до скорочення діяльності в цій галузі. Ці кризи можуть виникати з різних причин, включаючи дисбаланс у розвитку галузі, структурні зміни, надмірну виробничу потужність і навіть особисті фактори. Такі кризи можуть мати національний або міжнародний масштаб.

Сезонні кризи є проявом тимчасового спаду економічної активності, викликаного природними та кліматичними факторами, які змінюють ритм господарської діяльності в певний період часу. Глобальні кризи, натомість, охоплюють як окремі галузі економіки, так і всю світову економіку, і є проявом серйозного спаду економічної активності, що може бути викликаний найрізноманітнішими причинами, такими як фінансові кризи, політичні конфлікти, природні катастрофи тощо [13, с. 26].

Економічні кризи можна класифікувати за їх масштабом прояву на дві групи: загальні і локальні. Загальні кризи охоплюють всю соціально-економічну систему і мають глобальний характер, тоді як локальні кризи зачіпають лише окремі її частини.

За проблематикою досліджуваної кризи такі явища можна поділити на макро- та мікрокризи. Перший характеризується досить великими обсягами та масштабами проблем. Другий охоплює лише одну проблему або групу проблем.

Криза може ланцюгово поширюватися на всю економічну систему, навіть на локальному та мікрорівні, через органічну взаємодію всіх її елементів. Однак це може статися тільки у випадку відсутності управління кризовими ситуаціями або навпаки, коли діє свідомо мотивація розвитку кризи. У науковому обігу вважається, що псевдокриза - це прояв кризових ознак у "здоровій" економічній системі. Таке явище може бути спровоковане з метою витіснення конкурентів з ринку та для приховування певних дій учасників економіки та бізнесу.

Сукупність можливих криз також поділяється на короткочасні та затяжні. Фактор часу надзвичайно важливий у кризовій ситуації, адже чим довший вплив кризи, тим болючіший він. Таким чином, затяжні кризи є болісними та важкими. Як правило, вони пов'язані з відсутністю навичок управління критичними ситуаціями, нерозумінням сутності та параметрів кризи, її причин і можливих наслідків.

К.В. Балдін пропонує класифікацію криз за теорією регулювання, яка описується наступним чином [31, с. 206]:

- криза в результаті «зовнішнього» шоку. При цьому під кризою розуміють ситуацію, коли продовження економічного розвитку того чи іншого географічного співтовариства блокується через брак ресурсів, пов'язаний із природними чи економічними катаклізмами;

- циклічна криза, яка є фазою усунення напруженості та диспропорцій, накопичених під час піднесення економічних механізмів і соціальних процесів;

- Структурна криза відноситься до будь-якої ситуації, де тривала репродукція системи виявляє суперечливий характер;

- Криза системи регулювання - це ситуація, коли механізми, пов'язані з існуючою системою регулювання, не можуть вплинути на негативні економічні процеси, незважаючи на те, що режим накопичення продовжує існувати;

- Криза способу виробництва - це ситуація, коли виникає загострення протиріч в найважливіших інституційних формах, які визначають спосіб накопичення, і це призводить до кризового стану.

В залежності від основного показника класифікації, кризи можуть бути поділені на передбачувані (регулярні) та неочікувані. Перші можуть бути передбачені експертами на основі аналізу закономірностей економічних процесів та вивчення стабільних показників. Вони виникають як етап розвитку і є результатом об'єктивних причин, які накопичуються з часом. Серед основних факторів, які можуть спричинити передбачувану кризу, можна відзначити необхідність модернізації та реструктуризації виробництва, бізнес-процесів, макроекономічних показників, зміну структури інтересів під впливом НТП і т.д.

В науковому середовищі є думки, що циклічна криза може бути вважатися одним з видів передбачуваних криз.

Натомість несподівані кризи виникають внаслідок помилок в управлінні, дії сил природи, активізації соціально-економічних процесів. У деяких випадках їх зростання можна пояснити особистими помилками управлінського персоналу, відповідального за економічну політику [6, с. 25].

За стадіями перебігу кризи поділяються на оборотні та незворотні. Під зворотною кризою зазвичай розуміють фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, коли він самостійно або за допомогою зацікавлених сторін розгортає реформаторську діяльність, у результаті якої залишається як суб'єкт господарювання на ринку товарів і послуг. Натомість незворотність кризи підтверджується фактом реорганізації боржника, коли після змін організація-боржник більше не існує на ринку під торговою маркою. Водночас такі дії, як ліквідація юридичної особи, продаж майна, виключення з державного реєстру означають, що криза в ній була незворотною.

Розрізняють також явні і латентні кризи. Перші течуть помітно і їх легко розпізнати. Інші приховані, розвиваються непомітно і надзвичайно небезпечні.

Деякі дослідники виділяють легкі та глибокі кризи. Глибокі/гострі кризи можуть дестабілізувати окремі частини або всю соціально-економічну систему. Вони складні і нерівномірні, часто накопичують багато заплутаних і взаємопов'язаних протиріч.

Іншим напрямком класифікації фінансових криз можна вважати поділ за причинами цих явищ. При цьому можна виділити такі групи [12, с. 30]:

- Фінансова паніка – ситуація, що склалася внаслідок негативного балансу, коли короткострокові кредитори раптово вилучають власні кошти з фінансових установ, які в даному випадку виступають як боржники. Він може формуватися за трьох умов: коли поточні короткострокові зобов'язання боржника перевищують поточні короткострокові активи; коли жоден кредитор не в змозі надати суму позики, необхідну для покриття всіх короткострокових зобов'язань боржника; коли немає можливості використати кредитора як

крайній засіб. У цьому випадку кожному окремому кредитору доцільно брати свій кредит у боржника разом з іншими кредиторами, навіть якщо він не проти продовжити співпрацю з банком («ефект натовпу»). Це, у свою чергу, призводить до втрати банками платоспроможності та суттєво підриває фінансову систему.

- Криза внаслідок макроекономічної політики - виникає у формі кризи платіжного балансу, коли політика центрального банку на внутрішньому кредитному ринку не може співіснувати з режимом фіксованого валютного курсу. Резерви в іноземній валюті з часом зменшуються, і банк стає вразливим до валютних спекуляцій, які виснажують резерви, що залишилися, і змушують його переходити на «плаваючий» обмінний курс.

- Згорання «бульбашки» – це ситуація, коли спекулянти скуповують фінансові цінні папери та активи за заниженою ціною з надією отримати прибуток у майбутньому за рахунок зміни їх вартості. За таких умов ринкова «бульбашка» стає все більшою і зрештою лопне несподіваною кризою. Однак варто зазначити, що гравці ринку зазвичай усвідомлюють таку ситуацію і продовжують діяти в ній на свій страх і ризик, сподіваючись досягти індивідуального успіху до того, як «бульбашка» лопне.

- Криза морального ризику – ситуація, коли завдяки наданню банкам значних гарантій на основі системи страхування вкладів установи з невеликим рівнем капіталізації можуть використовувати надані їм кошти в ризикованих авантюрних проектах.

- «Безсистемна переробка» - ситуація, коли неліквідний або неплатоспроможний боржник (банк) провокує кредиторів забрати його кошти і, таким чином, призводить до його ліквідації, навіть якщо такий боржник, за всіма об'єктивними фінансовими принципами, залишався б більш корисним для ринку як існуючої компанії.

- Спекулятивні атаки на валютний курс – сплановані дії, які ґрунтуються на фундаментальних факторах або являють собою певну дію саме по собі.

Підсумовуючи аналіз, бачимо, що кризові явища в економічній і соціальній сфері можна класифікувати за багатьма критеріями залежно від застосованих підходів. Водночас, аналізуючи конкретну кризу, вона повинна характеризуватися хоча б кількома ознаками, що свідчить про необхідність використання в даному випадку набору запропонованих класифікацій. Тільки такий підхід може допомогти остаточно встановити її причини та суть, що в свою чергу необхідно для розробки відповідних антикризових заходів.

1.3 Основні індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз

Численні фінансові кризи, що вразили ринки країн, що розвиваються, у 1990-х роках викликали інтерес до моделей раннього попередження фінансових криз, що призвело до активної дискусії в науковій літературі в цьому напрямку. Різноманітні варіанти систем моніторингу ризиків фінансової кризи сьогодні активно та широко використовуються не лише суб'єктами ринку, а й державними органами при розробці та реалізації фінансової політики.

Масштаби та швидкість розгортання фінансово-економічної кризи в Україні у 2008 році надзвичайно актуалізували необхідність розробки системи раннього попередження фінансових криз, яка б дала змогу спрямувати зусилля монетарних органів на забезпечення фінансової стабільності в своєчасно та максимально ефективно. Ці цілі можна забезпечити шляхом створення для України системи кількісних і якісних індикаторів, які б сигналізували про стан фінансової системи та її основні ризики [7, с. 55].

Глобальні фінансові кризи мають об'єктивний характер і швидкий перебіг кризових ситуацій, але ними можна керувати з точки зору прогнозування їх перебігу та зменшення негативних наслідків. Згідно з Декларацією саміту «G 20», недостатньо уваги приділено зростаючим ризикам фінансових ринків, і

необхідно вжити певних заходів для якнайшвидшого врегулювання світових фінансових криз.

Зазначені вище світові фінансові кризи викликають інтерес до визначення основних макроекономічних показників, на основі яких буде доцільно розробити систему контролю раннього попередження кризових явищ у фінансовому секторі.

На сучасному етапі розвитку економічної науки не існує загальновизнаного переліку основних макроекономічних показників для раннього попередження фінансових криз. Тому постає проблема вибору відповідних макроекономічних показників, що є досить складним завданням при аналізі нестабільності світової фінансової системи. Міжнародні організації розробляють різні методи оцінки фінансового стану національних економік, але варто зазначити, що ці підходи мають переважно методичний характер.

Міжнародний валютний фонд розробив багато баз даних, на основі аналізу яких можна визначити фінансову нестабільність, зокрема: статистика зовнішнього боргу; спеціальний стандарт розподілу даних (SDDS); показники фінансової стійкості (ІФС). ССРД містить показники розвитку фінансового, зовнішнього, реального, бюджетного та податкового секторів економіки та демографічної структури населення країни.

FSI включає набір таких показників [11, с. 19]:

- показники діяльності депозитних корпорацій, якість і структура активів і пасивів, ліквідність, прибутковість, кредитний і ринковий ризики;
- рівень розвитку інших фінансових корпорацій (страхових компаній, пенсійних, інвестиційних фондів, торговців цінними паперами та інших фінансових посередників) як співвідношення їх активів до загальних активів фінансової системи та до ВВП;
- показники стійкості нефінансових корпорацій (корпоративних клієнтів банківських установ);
- показники стійкості домогосподарств як приватних клієнтів фінансових установ; показники ліквідності ринку.

Використовуються й інші методи оцінки фінансової нестабільності, наприклад індикатори фінансової нестабільності за Ейхенгріном і Роузом та індикатори фінансової нестабільності за методологією Інституту перехідної економіки. Однак ці методики стосуються розрахунку показників для національних економік і не дають відповіді на питання, які країни мають найбільшу ймовірність фінансової кризи в майбутньому.

Світові фінансові кризи розвиваються внаслідок розвитку боргових, банківських, валютних, фондових криз та інших, які спочатку виникають на національному рівні, а потім поширюються та набувають глобальних ознак.

На основі аналізу наукових джерел основні макроекономічні показники, що сигналізують про настання цих типів криз, узагальнено за загальними та індивідуальними ознаками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Основні макроекономічні показники фінансових криз [11]

Тип кризи	Основні макроекономічні показники	
	Індивідуальні	Спільні
Боргові кризи	Частка урядових соціальних витрат у % до ВВП	Платіжний баланс Обмінний курс (значні коливання) Індекс інфляції (темпи зростання) Динаміка реального ВВП (темпи зниження) Зовнішній борг по відношенню до ВВП (зростання) Рівень дефіциту бюджету (зростання)
Банківські кризи	Оцінка активів банківської системи Індекс споживчих цін (зростання) Збільшення або високий рівень відпливу капіталу з національної економіки Високі або зростаючі реальні процентні ставки Висока питома вага короткострокових зобов'язань Високий рівень ризиків у банківській системі (недостатній наявний капітал, слабка покриття зобов'язань ліквідними активами, висока частка прострочених кредитів у кредитному портфелі банків) Співвідношення виданих кредитів до ВВП	
Валютні кризи	Рівень зовнішнього боргу Наявність додаткових джерел фінансування зобов'язань Рівень кредитування економіки	Міжнародні резерви країни (зменшення)
Фондові кризи	Інверсія прибутковості операцій. Кореляція цін на активи фондового ринку Аномальні коливання фондових індексів	

Найбільш показовим є механізм дії загальних макроекономічних показників як провісників настання фінансової кризи. Платіжний баланс — це сума сальдо поточних рахунків і сальдо руху капіталу. Перевищення платіжного балансу означає заборгованість країни і призводить до зростання курсу національної валюти, дефіцит впливає на валютні резерви та посилює інфляційні процеси. Тому оптимальне значення сальдо платіжного балансу дорівнює нулю.

Щодо показника зовнішнього боргу, то згідно з методологією Світового банку існує ряд показників, за якими визначається зовнішній борг країни.

Найбільш повним показником є відношення загальної суми зовнішнього боргу до ВВП, який оцінює здатність країни обслуговувати свій зовнішній борг. Значення цього показника вище 50% вважається критичним [17, с. 54].

Валютний курс відображає динаміку основних макроекономічних показників національної економіки і сам впливає на їх зміну. Валютний курс впливає на перерозподіл національного продукту між країнами, на його основі порівнюються ціни окремих країн, торговий і платіжний баланси і є засобом інтернаціоналізації валютних відносин. Стійкість обмінного курсу оцінюється на основі показника волатильності обмінного курсу, який розраховується як відношення середньоквадратичного відхилення обмінного курсу до кореня квадратного з періоду часу в роках.

Міжнародні (золотовалютні) резерви у вигляді запасів іноземної валюти та золота, якими керує центральний банк, вважаються резервами фінансового забезпечення. Вони можуть бути використані для підтримки курсу національної валюти у разі кризи з метою підтримки конкурентоспроможності національної економіки. Міжнародні резерви мають покривати витрати на імпорт щонайменше на три місяці для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності національної економіки, за якого іноземний капітал не залишає країну. Міжнародний капітал залишає країну за умови низької конкурентоспроможності, наявності потужних корупційних процесів, слабкої банківської системи та низького рівня довіри до державної політики [17, с. 55].

Створення якісної системи контролю за виникненням світових фінансових криз дозволить уникнути негативних економічних наслідків завдяки своєчасному виявленню перших їх провісників.

Серед основних вимог до такої системи контролю можна виділити досягнення таких характеристик: ефективність контролю, яка визначається зниженням витрат на контроль; виявлення збоїв або відхилень у системі керування та їх усунення; визначення меж заходів контролю, визначених нормативно-правовою базою та ринковим середовищем.

Основний принцип роботи системи боротьби з глобальною фінансовою кризою базується на формуванні контрольних точок в процесах управління, в яких накопичуються інформаційні дані щодо ефективності фінансових процесів та визначення відповідності основних макроекономічних показників оптимальним значенням на всіх етапах контролю. При цьому диспетчерські пункти відстежують зміни у здійсненні фінансових процесів та фіксують відхилення для розробки та впровадження.

Першим етапом впровадження системи контролю є формування макроекономічних показників діяльності. Після проходження через елемент розгалуження контрольна точка розкладається на декілька точок, які рухаються паралельно [21, с. 106].

Таким чином, запропонована модель може бути практично використана для раннього попередження глобальних фінансових криз, якщо в якості оцінюваних індикаторів використовувати макроекономічні показники тих країн, які відіграють системно важливу роль у світовій економіці.

Науковці різних наукових шкіл по-різному пояснюють, визначають та обґрунтовують сутність та причини розвитку світових фінансових криз. У всіх випадках світові фінансові кризи охоплюють фінансові ринки, грошовий обіг і кредит, міжнародні фінанси, проявляються стрімким зростанням процентних ставок, боргів, скороченням кредиту, масштабним падінням цінних паперів, масовими збитками в ринок деривативів, неконтрольоване зниження курсів валют та інше. Визначено типологію світових фінансових криз, яка ураховує зв'язки між причинами та наслідками криз за такими складовими: охопленням валютно-фінансової системи, рівень міжнародних економічних відносин, збурювальні фактори.

На основі глибокого аналізу історичного розвитку світових фінансових криз та оцінці наукових джерел висвітлено основні макроекономічні показники, які можуть сигналізувати про розвиток фінансової кризи: платіжний баланс, коефіцієнт зовнішнього боргу до ВВП країни, волатильність валютного курсу,

співвідношення темпів зростання міжнародних резервів країни та імпорту [21, с. 106].

Таким чином, на основі аналізу виділимо такі головні макроекономічні показники, які показують про настання фінансової кризи: платіжний баланс, відношення зовнішнього боргу до ВВП держави, волатильність обмінного курсу, співвідношення темпів зростання міжнародних резервів держави та імпорту. Слід підкреслити, що цей список не є вичерпним. Відповідно до потреб конкретної ситуації до переліку індикаторів раннього попередження фінансових криз можуть бути включені й інші показники. Моніторинг динаміки цих показників дасть змогу своєчасно визначити ймовірність виникнення системної фінансової кризи чи її певного типу (валютної, боргової тощо) та розробити ефективні управлінські рішення щодо запобігання переходу кризи у глобальний сектор.

Основні індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз можуть включати наступні фактори:

– Зростання кількості невиконаних кредитів із банківської сфери: якщо кількість невиконаних кредитів збільшується, це може бути індикатором того, що позичальники не можуть повернути свої борги і це може спричинити проблеми для банків та фінансової системи в цілому.

– Зменшення вкладень іноземних інвесторів: коли іноземні інвестори починають зменшувати свої вкладення в економіку країни, це може бути індикатором того, що інвестори мають невизначеність щодо перспектив економіки та можуть передбачати можливу фінансову кризу.

– Зменшення обсягів торгівлі та зниження індексів фондового ринку: коли обсяги торгівлі на фондовому ринку знижуються та індекси цін на акції падають, це може бути ознакою того, що інвестори не вірять в економічне майбутнє країни.

– Збільшення дефіциту та зростання боргового навантаження держави: коли держава має великий дефіцит та зростає її боргове навантаження, це може створити проблеми для фінансової стабільності країни.

– Зростання рівня безробіття: коли рівень безробіття збільшується, це може бути ознакою падіння попиту та виробництва, що може мати негативний вплив на економіку в цілому [15, с. 22].

Індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз були розроблені на основі досвіду попередніх фінансових криз та аналізу ринкових тенденцій. Критичні фінансові кризи, такі як криза 1929 року, криза 1987 року та криза 2008 року, дали можливість фінансовим експертам та дослідникам розуміти, які економічні та фінансові фактори можуть призвести до кризи.

В результаті цього були створені індикатори, які можуть допомогти виявляти певні сигнали та ризики, що вказують на можливу фінансову кризу. З часом, з'явилася все більша кількість індикаторів, які відображають різні аспекти фінансової стабільності, включаючи фінансові показники, макроекономічні показники, політику центральних банків та інші фактори.

Зараз, системи раннього попередження використовуються в багатьох країнах світу, включаючи Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський центральний банк (ЄЦБ) та інші організації. Вони допомагають виявляти певні ризики та проблеми на фінансовому ринку та вчасно приймати заходи для їх запобігання [9, с. 41].

Система раннього попередження світових фінансових криз - це сукупність індикаторів та механізмів, що допомагають передбачати можливість виникнення фінансових криз та запобігати їх наслідкам.

Зазвичай, такі системи базуються на аналізі фінансових даних та економічних показників, таких як ставки різних фінансових інструментів, обсяги кредитів, рівень безробіття, зміни валютного курсу та інші фактори.

Одним з найважливіших індикаторів, який може свідчити про майбутню фінансову кризу, є зростання боргового навантаження в економіці. Високий рівень боргу може призвести до недостатньої спроможності країни або компанії

погасити свої зобов'язання, що може призвести до банкрутства та спричинити фінансову кризу.

Іншим важливим індикатором є падіння ринкових цін на активи, такі як нерухомість та акції. Це може бути ознакою того, що інвестори втратили довіру до ринку та очікують зниження ринкових цін, що може призвести до паніки та фінансової криз [21, с. 10].

Індикатори систем раннього попередження світових фінансових криз були розроблені різними організаціями та експертами з фінансів та економіки. Наприклад, Фінансова стабільність та раннє попередження Міжнародного валютного фонду була розроблена в 1999 році, а Рання система попередження фінансових криз Європейського центрального банку - в 2009 році.

Разом з тим, багато інституцій та дослідників також розробляють свої власні індикатори та системи раннього попередження. Наприклад, Агентство з міжнародних фінансових рейтингів (International Financial Ratings Agency) розробило власну систему, яка оцінює ризики фінансової стійкості країн та корпорацій, а Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) розробила систему оцінки фінансової резилієнтності, яка оцінює ступінь стійкості економік до можливих шоків [16, с. 17].

Отже, індикатори та системи раннього попередження світових фінансових криз розробляються різними організаціями та експертами, які стежать за фінансовою та економічною ситуацією в світі та намагаються попередити можливі кризи та запобігти їх наслідкам.

Індикатори системи раннього попередження світових фінансових криз можуть дати сбий і не передбачити майбутніх криз. Жодна система або індикатор не є безпомилковим і не може передбачити усі можливі сценарії розвитку подій.

Наприклад, індикатори можуть не враховувати нові чинники або тенденції, які виникають у світі, або не враховувати взаємодію між різними факторами, що може призвести до неправильної оцінки ризиків.

Крім того, індикатори можуть бути недостатньо чутливими до швидких змін на ринку або не можуть передбачити несподівані події, такі як терористичні атаки або природні катаклізми, які можуть викликати фінансову кризу [13, с. 41].

Тому, хоча індикатори систем раннього попередження є корисними інструментами для оцінки ризиків та прогнозування можливих криз, їх не можна розглядати як гарантію уникнення фінансових криз.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

2.1 Аналіз «Великої депресії» в США, як одна з світових криз

Велика депресія мала велике значення в житті західних суспільств. Наприклад, Дж. К. Гелбрейт пише: «День Великого фондового краху і п'ятдесят років потому зберігається в соціальній пам'яті. І на те є причини. З того дня життя мільйонів людей вже змінилося. Дональд Дж. Хоппе каже: «Крах фондового ринку в жовтні 1929 року є однією з тих драматичних віх, як-от вбивство Юлія Цезаря, висадка Колумба чи битва при Ватерлоо, якими історики відзначають переломні моменти історія людства». Тому цій кризі ми приділимо трохи більше уваги, ніж іншим [23].

Цей період характеризується, з одного боку, дуже потужними технічними змінами, а з іншого боку, достатком капіталу, що дозволяє як оновлювати капітал, так і розширювати обмінні операції, завдяки чому спекулятивний «міхур» « зростає все більше і більше. Зміни в різних країнах були численні і важливі. По-перше, були тимчасово врегульовані дуже складні питання, пов'язані з військовими боргами і репараціями, що дозволило нормалізувати міжнародні розрахунки і зовнішню торгівлю.

Перша світова війна призвела до краху класичної системи золотого стандарту; його швидкому відновленню відразу після війни завадила властива того періоду нестабільність, особливо німецька гіперінфляція на початку 1920-х років. У 1922 році на Генуезькій міжнародній економічній конференції Генуезька валютна система була оформлена угодою як валютна система 30 країн, заснована на золотодевізному стандарті. Вона прийшла на зміну паризькій системі (1867 р.), заснованій на золотомонетній системі. Однак

система була налагоджена не відразу, в Німеччині лютувала інфляція, лише в 1925 році Англія разом з США повернулися до золотого стандарту. До 1928 р. кількість членів системи була вже значно більшою, ніж до війни; далі, протягом 1928–1931 рр. до нього увійшло понад сорок територіальних утворень. Потім прийшла Велика депресія, яка підірвала міжнародну фінансову взаємодію, і система золотого стандарту швидко зазнала краху [23].

У суспільному житті та соціальному законодавстві ряду країн відбулися дуже значні зміни, що призвели до скорочення тривалості робочого дня та зростання соціальних гарантій і соціального страхування. У США деякі зміни почалися ще до кризи 1920 року, зокрема введення 8-годинного робочого дня та обмеження дитячої праці. У Європі посилили свій вплив соціалістичні або робітничі партії, що не забарилося на прийнятті ряду важливих соціальних законів. Таким чином, заробітна плата все більше переставала регулюватися лише попитом і пропозицією, що, здається, було однією з причин такого високого рівня безробіття під час Великої депресії, оскільки рівень заробітної плати не падав відповідно до падіння виробництва (як відбулося під час кризи 19 століття), а основне стихійне регулювання відбулося за рахунок звільнень. Це ж стосується і цін (про які ми поговоримо нижче). Збільшення соціальних гарантій та інших державних витрат стало однією з важливих причин збільшення податкових пільг у багатьох країнах. При цьому напрямок податкової політики був у бік її більшої справедливості, тобто запровадження чи зміна прогресивної шкали податку на прибуток, збільшення податку на спадщину тощо. Тобто податки все більш помітно стосувалися багата і заможна частина населення. Слід зазначити, що демократична база в багатьох країнах також значно розширилася, оскільки жінки та молодь почали отримувати право голосу. Розвиток системи соціального страхування, більша стабільність заробітної плати, підвищення податків, розширення демократії плюс досвід активного втручання держави в економічне життя під час і після війни - все це стало основою для переходу після криз 1930-х років до системи державного регулювання економіки [26].

Після кризи 1920–1921 рр. і фаз депресії спочатку в США, потім у Німеччині та ряді інших країн починається стрімке піднесення. 1920-ті роки часто називають в американській літературі бурхливими двадцятими 8. Для Америки це дуже справедливо. Однак двадцяті роки були такими не у всіх країнах. Наприклад, в Англії загальний фізичний обсяг промислового виробництва аж до кризи 1929 р. не перевищував раніше досягнутий довоєнний максимум. При глибокій нерівномірності розвитку окремих галузей ці країни в цілому не знали в циклі 1920-1929 рр. фази підйому. Безробіття в Англії було високим, і вона все ще спиралася не на нові галузі, а на традиційні - текстильну, вугільну та суднобудівну.

Хоча третя довга хвиля в умовній схемі не містить у своїй назві автомобіль, проте вже в 20-х рр. ми бачимо піднесення автомобільної промисловості в Сполучених Штатах, яка була однією з основ піднесення. Найактивніше розвивалися також машинобудівна, електротехнічна, хімічна, авіаційна промисловість. Але особлива роль автомобільної промисловості полягала в тому, що автомобіль став центральною частиною підйому, як раніше залізниці, оскільки це потребувало нової інфраструктури. Зокрема, на кінець 1929 р. у США налічувалося понад 1 млн. км автомагістралей, з яких близько 125 тис. були з твердим покриттям. Лише в 1925–1929 рр. були побудовані асфальтові дороги протяжністю 50 тис. км. Ці десятки тисяч кілометрів доріг з твердим покриттям, десятки мільйонів автомобілів, 50 000 гаражів, 100 000 авторемонтних майстерень і станцій технічного обслуговування разом із 300 000 АЗС, розкиданих по містах, селищах і дорогах країни, послужили основним підставою говорити про «процвітання». Рекламою «процвітання» було також будівництво, особливо житла, для якого у 1921-1928 рр. було витрачено, за різними оцінками, від 17 до 30 мільярдів доларів, у результаті чого було побудовано 3 мільйони нових будинків. Підряди на будівництво в ці роки укладалися на значно більшу суму. Решта конструкції також були дуже потужними. Так, у США у 1920-х рр. стрімко зростає продаж приватних будинків і товарів тривалого користування, до яких, крім автомобілів, входить

побутова електротехніка: холодильники, пылососи, пральні машини. Таким чином було закладено новий тип моделі економічного зростання, яка згодом, у 1950–1960-х роках, стала найважливішою в усіх розвинених країнах [26].

Незважаючи на тимчасову стабілізацію світової фінансової системи, вона не повністю відповідала мінливій ситуації і стала явно менш стабільною, ніж до війни. На думку деяких аналітиків, наприклад Дж. Хікса, світова валютна система не повністю адаптувалася до змін у рівні грошових доходів, що відбулися під час і після Першої світової війни, золотий запас був недостатнім. Дійсно, навіть великі запаси золота США не врятували їх грошову систему від краху. Тим не менше в цей період посилювалося домінування долара в світових розрахунках, що підкріплювалося величезними боргами Європи перед США, активним проникненням американського капіталу в різні країни, в тому числі європейські. Були навіть наївні надії, що «американці стануть значною мірою господарями Німеччини». Інтереси американського капіталу поступово поширюються на весь світ, але поки що його присутність, наприклад, в Азії, а тим більше в Африці, була дуже слабкою. Наприклад, у 1929 році експорт США лише до Канади або до Латинської Америки був у 15 разів більшим, ніж експорт до всіх азійських країн. У 1930 р. американські інвестиції в усі держави Азії становили близько 1 млрд. доларів — у 4,5 рази менше, ніж американські інвестиції в Канаду, у 5 разів менше, ніж у Європі, і майже в 6 разів менше, ніж у Латинській Америці. З цієї суми \$445 млн було інвестовано в Японію, \$201 млн в Індонезію і загалом \$130 млн в Китай. Тим не менш, Далекий Схід, і зокрема Китай, займав значне місце в зовнішній політиці Вашингтона в післявоєнні роки. Ці цифри також свідчать про те, що американський континент (у повній відповідності з пануючим на той час ізоляціонізмом і зростаючим інтересом до доктрини Монро) був більш цікавий для американського капіталу, ніж навіть Європа. Швидко розвивалися відносини з північним сусідом Канадою. За імпортом товарів із США Канада посідала друге місце у світі після Англії. Особливо цікавим було те, що через Канаду американські товари на пільгових умовах проникали в країни Британської імперії. Додамо, що Канада

була обітованою землею для американських бутлегерів. Незважаючи на зростання експорту капіталу з США, Англія продовжувала утримувати найважливіші позиції в цьому напрямку (що дозволило їй економіці покращитися, незважаючи на вкрай повільне зростання, а фунту стерлінгів залишатися провідною світовою валютою), а також Франція. Водночас у другій половині 1920-х років експорт капіталу зі США уповільнився у зв'язку з початком економічного підйому [37, с. 55].

Зростання і розширення виробництва відбувалися значною мірою за рахунок удосконалення техніки виробництва, а підйом відбувався в умовах надлишку позичкового капіталу і характеризувався великим зростанням кредитної надбудови. 1920-ті роки досить чітко виявили посилення тенденції до зростання ваги фінансових послуг у загальному ВВП. Раніше фінансові послуги займали чільне місце в економіці таких країн, як Англія та Франція, але зараз ця тенденція стала глобальною (тоді як раніше за значенням лідирувала важка промисловість, у тому числі машинобудування). І особливо це стає помітним у США.

Зростання значення фінансового сектора виразилося, звичайно, в зростанні емісії цінних паперів, яка у всіх країнах досягла великих розмірів, але особливо великою була в США; а також у зростанні активності банків, які почали дедалі агресивніше грати на біржах. Число акціонерів також сильно зросло, і до 1929 року в грі на біржі брали участь не менше 1 мільйона осіб. Але зростання значення фінансових послуг не могло йти паралельно з поширенням фінансових технологій. Перш за все, покращився сам обмін як завдяки додатковому регулюванню, так і завдяки більш тонким інструментам аналізу. Вже в 20-х роках. (у нерозвиненому стані і помітно раніше) на фондових біржах почали використовувати різні індекси, наприклад, індекс Доу-Джонса. Зросла роль центральних банків, особливо молодого ФРС США. Далі можна відзначити: зростання послуг з управління активами, включаючи безкоштовне фінансування, збільшення всіляких трастових (і подібних) компаній; зростання споживчого кредитування, що допомогло збільшити купівлю нерухомості,

автомобілів і товарів тривалого користування; зростання кредитування аграріїв, поширення лізингу тощо [38, с. 53].

Коли говорять про фінансові «бульбашки», американська література наводить «бульбашку» фондового ринку до 1929 року як найяскравіший приклад. у масовому споживанні таких досягнень, як радіо, автомобілі, літаки тощо; але, з іншого боку, цілком очевидно, що джерело зростання було переважно спекулятивним. За сім років, з 1922 до осені 1929, Dow піднявся зі 103 пунктів до 381 на піку, тобто виріс майже в 4 рази. Перегрів економіки був дуже високим, активи були переоцінені до максимуму, явно відчувалося перенапруження фінансового ринку, кредитна експансія була дуже активною, чому в цілому сприяла політика ФРС, спрямована на підтримку відносно низької облікової ставки. Лише навесні 1929 року Рада ФРС почала виявляти занепокоєння щодо нестабільності Уолл-стріт, були вжиті деякі заходи та підвищена облікова ставка, але насправді ці заходи вже не мали бажаного ефекту, або, на навпаки (як вважав М. Фрідман), до жовтня 1929 р. вони мали шкідливий вплив [38, с. 53].

З вересня 1929 року індекс досяг піку в 381 пункт. На фондовому ринку почався гул. Група нью-йоркських банкірів намагалася підтримати ціну скупкою акцій. Здавалося б, це вдалося, тому що індекси хоч і не росли, але різко не падали протягом кількох тижнів. Цілком резонні попередження про можливий обвал ставок вже лунали, але вони не змогли рішуче вплинути на гравців. У той же час одні економісти кинули виклик «песимістам» і заявили, що ринок досяг високого плато, на якому він буде залишатися надовго, а інші продовжували вірити, що ціни на акції продовжать рости. Зараз ці помилки очевидні, але зауважимо, що одна справа передбачити крах взагалі, а інша справа точно передбачити його дату (що, до того ж, одній людині зазвичай вдається лише один раз). Наприклад, Л. фон Мізес правильно передбачив неминучість краху, але говорив про це, починаючи з 1924 р. А тим часом крах наближався. 24 жовтня 1929 року настав відомий «чорний вівторок», і курси почали обвалюватися. Майже відразу після заспокійливих заяв президента

Гувера і ряду економістів 29 жовтня стався новий, ще більш потужний, колапс, який викликав небачену паніку. Після деякої стабілізації падіння продовжилися в грудні 1929 р. Загалом, з природними коливаннями, падіння тривало багато місяців, досягнувши дна лише в 1932 р. на рівні 40 пунктів, що означало падіння на 87% від високого рівня в Вересень 1929 р. Це було найглибше падіння фондових індексів в історії фондових бірж. І хоча в багатьох кризах у США падіння були дуже серйозними, але навіть у найважчі часи вони залишалися в районі 40%¹⁹. Це видно з наступної таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – США. Глибина падіння індексу курсів акцій у кризі 1929 р. та попередніх кризах [38]

Дата	Падіння відсотка
Лютий 1873-червень 1877	- 40,0
Червень 1881-червень 1884	-41,7
Січень 1893-серпень 1893	-44,4
Червень 1901-листопад 1907	-40,4
Жовтень 1919-серпень 1921	-41,2
Вересень 1929-липень 1932	-87,4

Біржовий крах підірвав усе, що здавалося таким міцним добробутом. Починаються банкрутства, розорення, призупинення роботи підприємств, спад виробництва, швидко зростає безробіття (до 1930 р. було 4 млн. безробітних). Найгірше те, що ціни почали падати. Усе це відбувається досить швидко, оскільки симптоми промислового лиха вже відчувалися за кілька місяців до краху фондового ринку. Однак ситуація розгорталася нелінійно. По-перше, краху банків поки що не відбувається, капіталу в країні достатньо, державного боргу майже немає, є великий золотий запас. За таких умов здається, що на події можна вплинути. Президент Гувер, незважаючи на свою антипатію до втручання уряду в справи бізнесу, а паралельно з ним група відомих бізнесменів і банкірів намагалися зупинити поглиблення кризи. Ця група бізнесменів намагалася вплинути на фондову біржу шляхом узгоджених дій, хоча суть дій

не розголошується. На початку грудня 1929 року Гувер скликає надзвичайну конференцію 400 видатних представників бізнесу, виступає перед ними з великою програмою капітального будівництва на наступний 1930 рік і обіцяє, що уряд інвестує кілька сотень мільйонів доларів у будівництво, погоджується, що промисловість і залізниця компанії зобов'язуються інвестувати в 1930 р. їх підприємствам було направлено понад 3 млрд дол. Президент обіцяє знизити податок на прибуток і просить бізнесменів продовжувати інвестувати і нормально вести бізнес. Резервні банки обіцяють знизити облікову ставку, купувати цінні папери на ринку і тим самим здешевити кредит. Підприємці обіцяють не звільняти працівників і не знижувати зарплати [10].

Таким чином, були анонсовані та частково прийняті досить швидкі та, здавалося б, безпрецедентні заходи в історії попередніх криз. За іронією долі, на початку 1930-х років відбулося деяке покращення як у виробництві, так і на біржі (цілком імовірно, в результаті заходів уряду та бізнесу). Здавалося, найгірше позаду. 1 травня 1930 року Гувер навіть запевнив, що криза позаду. Але йому явно не пощастило з заявами. У тому ж травні 1930 року на біржі відбувається новий крах. Це справило глибокий вплив на Гувера. Замість того, щоб продовжувати боротьбу з кризою і шукати заходи проти неї, він, по суті, цілий рік, такий важливий у важкий час, від середини 1930 до середини 1931 років, відмовляється від державного втручання.

Тим часом у сільському господарстві складається дуже складна ситуація. З одного боку, влітку 1930 року в 30 штатах Америки небувала спека знищила врожай, а в 15 штатах випала лише половина звичайної норми опадів. Але, з іншого боку, навіть ці стихійні лиха не рятують аграріїв від падіння цін. Також активно діє Федеральна фермерська палата, створена Гувером, яка до жовтня 1930 року витратила майже 400 мільйонів доларів на закупівлю надлишків зерна і бавовни, але, однак, ціни на пшеницю і бавовну за рік впали трохи більше ніж вдвічі. .

Налякані кризою конгресмени в червні 1930 року приймають дуже жорсткий митний закон, який різко скоротив імпорт з Європи, але також

спровокував відповідні кроки з боку інших урядів, так що експорт США значно скоротився, як і вся світова торгівля, так і вся система світових поселень. (докладніше про це нижче).

Катастрофічно падає виробництво, на момент найвищого падіння в 1932 р. індекс промислового виробництва становив ледве половину докризового рівня (54%), влітку 1932 р. на частку припадало виробництво автомобілів, виплавка чавуну і сталі. лише 14–15% від докризового рівня 1929 р. Національний дохід зменшився вдвічі. Кількість банкрутств, закриття і розорення перевершила всі можливі уявлення: збанкрутували понад 110 тис. компаній і 4,6-5 тис. банків (але крах банків стався пізніше, див. нижче), 900 тис. фермерських господарств. Безробіття набуває жахливих розмірів, число безробітних зросло, за різними даними, від 12 до 15 і навіть більше мільйонів чоловік (точна цифра невідома), що становить не менше чверті активного населення [19].

У другій половині 1931 і в 1932 році американський уряд знову намагається щось зробити в боротьбі з кризою. Повертаючись до цього питання, слід зазначити, що існує певна помилкова думка, що президент Гувер взагалі нічого не зробив для порятунку економіки, повністю покладаючись на сили ринку, і лише президент Ф. Д. Рузвельт почав активно діяти, використовуючи повну силу державі, що дало швидкий ефект. Заслуги Рузвельта надзвичайно великі, але, по-перше, як ми бачили вище, деякі важливі кроки були зроблені вже за Гувера (хоча загалом він вважав, що державного втручання слід уникати, де це можливо). До вищезазначених дій слід додати закон від 22 січня 1932 р., яким було створено Реконструктивну фінансову корпорацію, яка мала своєю метою, як говорилося в законі, «допомагати у фінансуванні сільського господарства, торгівлі та промисловості... надавати всілякі позики банкам, довірчим компаніям, страховим компаніям...». Корпорація видала кредити на велику на той час суму в 2 мільярди доларів на рік, що відстрочило банківську кризу. Були зроблені й інші кроки, які частково допоміг економіці й частково вказав кращий шлях Рузвельту. Загалом у цей період держава багато (хоча й не

стільки, скільки було потрібно) витратила на антикризові заходи, зокрема на збільшення дефіциту бюджету [19].

Отже, велика депресія — один із найважливіших періодів сучасної історії США. Це почалося зі світової економічної кризи 1929 року, яка найбільше торкнулася США. Гостра фаза кризи тривала три роки - з 1929 по 1932 рр., початок 1933 рр. Протягом 30-х років, аж до 1939 р., економіка не могла повністю вийти з кризи і відновитися. Тому весь цей період назвали Великою депресією - через її тривалість і тяжкі наслідки для суспільства.

2.2 Аналіз світової фінансової кризи 2008-2009 років

Криза 2008-2009 років вплинула на фінансову систему світу, але це не змінило важливості ключового питання серед багатьох актуальних питань, які розглядаються під час кризи (незалежно від її масштабу), пошуку антикризових заходів і їх ефективність. Глобальний характер кризи додав труднощів у реалізації перевірених часом національних антикризових пакетів політики, виявив слабкі місця їх ефективності на міжнародному рівні. Це змусило наукову спільноту переглянути традиційні підходи та власні погляди на проблему та розпочати пошук нових методів подолання кризових явищ.

На сьогодні в науковій та спеціальній літературі одними з найбільш популярних, а отже й актуальних, є низка праць, у яких викладено результати досліджень та фахових експертних оцінок щодо стану та перспектив розвитку світових фінансових ринків. Однією з причин такої активної дискусії є усвідомлення зв'язку між економічною кризою 2007-2009 рр. та наслідками лібералізації фінансових ринків, яка розпочалася на початку 1990-х років за відсутності ефективної системи регулювання міжнародної економіки. рух капіталу. На думку експертів, ситуація визначається специфікою сучасного етапу розвитку міжнародної фінансової системи [15, с. 6].

Фінансова криза 2008-2009 років була однією з найбільших фінансових криз в історії, яка відбулася в результаті світової фінансової кризи. Криза спричинила значні втрати для економіки багатьох країн, зокрема США, Європи та Азії.

Основні причини фінансової кризи 2008-2009 років були пов'язані з нерозумінням ризиків та знеціненням рейтингу кредитних продуктів, таких як мортгейджи та інші види боргових інструментів. Багато банків та інвестиційних компаній розширили свої портфелі з цих продуктів, не усвідомлюючи повністю ризику.

Криза була запущена крахом ринку нерухомості в США, коли вартість нерухомості знизилася і люди почали несплачувати за свої мортгейджи. Це призвело до серйозних проблем у банківській системі США, яка була залежна від мортгейджів.

Спроби рятувати банки та інші фінансові установи призвели до збільшення державного боргу і кризи довіри до фінансових установ. Це викликало глибокі економічні та соціальні наслідки, включаючи збільшення безробіття та зменшення грошових ресурсів у розпорядженні домогосподарств та бізнесу.

У відповідь на кризу були вжиті різні заходи, такі як збільшення грошової маси, зниження процентних ставок, банківський регулювальний тиск та інші заходи [22, с. 62].

У відповідь на світову фінансову кризу 2008-2009 років, було вжито різноманітні заходи, які спрямовувалися на стабілізацію фінансової системи та підтримку економіки. Ось деякі з них:

- Збільшення грошової маси: центральні банки збільшили грошову масу шляхом друкування грошей та підвищення ліквідності банків, що допомогло зменшити дефляцію та підтримати фінансову стабільність.

- Зниження процентних ставок: центральні банки знизили процентні ставки, щоб збільшити доступність кредитів та підтримати споживання та інвестиції.

– Державна підтримка банків: багато країн вживали заходів для підтримки банків та зменшення їхньої вразливості, наприклад, шляхом ін'єкції додаткового капіталу, націоналізації банків, гарантій депозитів та інших заходів.

– Банківський регулювальний тиск: були вжиті заходи для зміцнення регулювання та нагляду за банками та фінансовими установами з метою зменшення ризиків та збільшення стійкості фінансової системи.

– Стимулюючі програми: деякі країни запровадили стимулюючі програми, такі як збільшення державних витрат на інфраструктуру, збільшення соціальних виплат та інші заходи, щоб підтримати економіку та зменшити вплив кризи на людей [18, с. 54].

Сьогодні Міжнародний валютний фонд активно працює над відновленням свого авторитету, проводить наукові дослідження; з'явилися нові публікації про переосмислення макроекономічної політики. Показовими в цьому напрямку є дві останні роботи його спеціалістів:

1) статтю головного економіста МВФ Олів'є Бланшара у співавторстві з колегами «Переосмислення макроекономічної політики», де зроблено спробу визначити контури майбутнього «консенсусу» в макроекономічній політиці (опубліковано 12 лютого 2010);

2) стаття групи економістів МВФ «Capital Inflows: The Role of Controls», яка визначає умови, за яких запровадження контролю над потоками капіталу все ще можливе в країнах, що розвиваються (опублікована 19 лютого 2010 р.).

Експерти Інституту енергетики та фінансів (IEF) зазначають, що згадані публікації щодо переосмислення макроекономічної політики в цілому та політики у сфері контролю над потоками капіталу в країнах, що розвиваються, не заперечують попередні погляди експертів МВФ на макроекономічну політику, а лише свідчать про те, що вона стала незавершеною в умовах реалізації нових потрясінь. Це роздуми академічних (попри їх нинішню позицію) економістів про недоліки попереднього «консенсусу» в макроекономічній політиці, який, з одного боку, зробив можливою велику поміркованість, а з іншого – виявив свою неспроможність в умовах кризи.

Бланшар і співавтори пишуть про основні уроки кризи в контексті попередньої політики [5, с. 26]:

- стабільна інфляція;
- недостатня умова для макроекономічної стабільності у разі шоків;
- низький рівень інфляції не залишає можливості для активної монетарної політики під час кризи;
- цільова процентна ставка – не єдиний інструмент ефективної монетарної політики під час кризи;
- фіскальна політика важлива для згладжування коливань макропоказників;
- фінансове регулювання впливає на макроекономічні процеси;
- велика поміркованість не є заслугою лише макроекономічної політики [5, с. 26].

Оцінюючи нову позицію МВФ, наукове співтовариство вважає, що ці публікації слід сприймати як сигнал країнам, що розвиваються, що фінустанова буде більш гнучкою у своїх вимогах до країн-позичальників, принаймні в період збільшення ресурсів фонду. Останнє стало можливим після квітневих домовленостей країн G20 на Лондонському саміті (табл. 2.2–2.3)

Таблиця 2.2 – Додаткові фінансові ресурси, узгоджені під час Лондонського саміту (02.04.2009) [5]

Критерії	Вартість
Додаткові можливості кредитування для МВФ	500
Нова програма розподілу SDR	250
Збільшення обсягів кредитування міжнародними банками розвитку	100
Допомога з фінансування міжнародної торгівлі	250
Окрема фінансова допомога найбільш біднішим країнам, яку надають шляхом продажу золота МВФ	6
Всього	1106

На саміті було узгоджено додаткові фінансові ресурси, які мали забезпечити підтримку світової економіки. Ось деякі з них:

- Створення Міжнародного фонду валютного резерву (МФВР): було узгоджено створення МФВР з метою забезпечення фінансової стабільності та підтримки країн, що потрапили в складні економічні умови. Фонд був заснований на базі Міжнародного валютного фонду та мав надавати країнам позики та іншу допомогу.

- Збільшення капіталу Міжнародного валютного фонду: країни-члени Міжнародного валютного фонду узгодили збільшити капітал фонду на 500 мільярдів доларів США. Це дозволило фонду мобілізувати додаткові фінансові ресурси для надання позик та допомоги країнам, що потрапили в складні економічні умови.

- Створення Глобального фонду для боротьби зі складними економічними умовами: на саміті було узгоджено створення Глобального фонду для боротьби зі складними економічними умовами, який мав забезпечувати підтримку країнам, що потрапили в складні економічні умови, та зміцнювати розвиток уразливих груп населення.

- Забезпечення фінансової допомоги країнам з низьким та середнім рівнем доходів [5, с. 30].

Однак варто зазначити, що окрім зобов'язань держав-учасниць саміту надати додаткові ресурси МВФ (що практично вчетверо збільшило його кредитоспроможність), ще один блок заяв щодо жорсткішого регулювання фінансового сектору залишилися практично нереалізованими. Більше того, важливі питання, пов'язані з реформуванням світової фінансової системи, зокрема, координація монетарної політики, стан резервних вимог, навіть не були включені до остаточного порядку денного (табл. 2.3). Тому Лондонський саміт, хоч і став кроком вперед у порівнянні з попереднім у листопаді 2009 року, однак радикальних проривів не приніс, а лише зіграв роль демонстрації єдності країн.

Таблиця 2.3 – Цілі та результати Лондонського саміту [5]

Цілі	Ініціатори	Результат
Нарощування державних витрат	США, Велика Британія, Японія	Конкретних зобов'язань не прийнято
Посилення регулювання фінансового сектору	Франція, Німеччина, Росія	Зобов'язання посилити регулювання
Збільшення резервів МВФ	Майже всі країни	Обсяг коштів зріс у 4 рази
Перегляд часток у МВФ	Країни, що розвиваються	Конкретні рішення відкладено до 2011 р.
Фінансування міжнародної торгівлі	Бразилія, Велика Британія	Запропоновано виділити 250 млрд дол. США
Боротьба з протекціонізмом	Велика Британія, США, Південна Корея, Індія	Повтор Вашингтонської заяви
Боротьба з офшорами	Франція, Німеччина	Домовленість скласти списки, обмінюватися інформацією
Перегляд резервних валют	Китай, РФ	Пункт не було внесено до порядку денного. Росія опублікувала окрему заяву

Слід зазначити, що об'єднання зусиль не таке вже й мало на тлі послаблення позицій МВФ, відсутності єдиного координаційного чи регулюючого органу та широкої дискусії спеціалістів щодо того, хто має стати новим центром дискусій щодо глобальне регулювання економіки: «Група вісімки» або «група двадцяти». З одного боку, на думку експертів, саме країни «вісімки» мають експертні та фінансові ресурси для розробки планів і практичної реалізації рішень, а головне – усвідомлюють необхідність і готовність переглядати та імплементувати правила. глобального регулювання.

Однак слабким місцем «вісімки» є недостатня легітимність впровадження таких правил: рішення вузького кола багатих держав не обов'язково отримає підтримку решти світу, особливо країн, що активно розвиваються. У цьому контексті більш перспективним є обговорення проблем у рамках

представництва держав, які виробляють майже 90% світового ВВП: окрім «вісімки», сюди входять інші розвинені держави (Південна Корея, Австралія, ЄС та ін.). регіональна асоціація); великі країни з потужною економікою, що розвивається (Аргентина, Китай, Індія, Бразилія); держави «другого ешелону» (Індонезія, Мексика, Туреччина, ПАР) і провідні експортери нафти (Саудівська Аравія). Таке представництво забезпечує врахування більш широкого кола інтересів, підвищує легітимність рішень і відповідність проблемам, з якими стикаються різні країни світу. Слабкість «двадцятки» як форуму для прийняття та впровадження міжнародних правил регулювання фінансової системи полягає у великій різниці в інтересах, ресурсному потенціалі та готовності нести відповідальність за розробку та впровадження нових правил регулювання світової економіки. Результати листопадового та квітневого самітів показали, що в більшості країн є небажання виходити за рамки питань оптимізації власної економіки. Сумнівність «двадцятки» як нового центру підтверджується, наприклад, тим, що відразу після саміту, на якому було взято зобов'язання утриматися від запровадження нових бар'єрів для зовнішньої торгівлі та інвестицій, Росія підвищила імпортне мито. на автомобілях; в Індії введено ввізне мито на продукцію чорної металургії; США ухвалили пакет заходів для підтримки американських автовиробників [18, с. 10].

Тому, незважаючи на усвідомлення необхідності глобальних рішень у відповідь на вирішення глобальних проблем, сьогодні переважає тактика, спрямована на максимальне збереження свободи та реалізацію антикризової політики на національному рівні. Частково це є наслідком розуміння того, що розробка та узгодження конкретних механізмів ухвалених рішень триватиме кілька років і буде справою післякризового майбутнього, а зараз важливо вирішити поточні завдання. Серед найважливіших – спад та значні збитки через кризу у фінансовому секторі (табл. 2.4). Тема збитків і збитків є однією з найболочіших: за оцінками Bloomberg, загальний обсяг списань і збитків у світовій фінансовій системі з січня 2007 року по квітень 2009 року склав \$1,3

трлн. США; серед припущень GFSR - за 2007-2010 рр. загальна сума збитків тільки в групі розвинених країн може скласти 4,1 трлн дол. США [18, с. 10].

Таблиця 2.4 – Оцінка списань фінансового сектору країн єврозони, Великої Британії, Японії та США у 2007– 2010 рр.

	Усього	Банки	Страхові компанії	Інші	Очікувана норма збитків (%)
Кредити	2087	1271	104	712	5,1
Цінні папери	1966	1199	197	570	11,6
Кредити та цінні папери	4054	2470	301	1283	7

Джерело: розроблено автором на основі [18]

Тема збитків є однією з найболючіших: за оцінками Bloomberg, загальний обсяг списань і збитків у світовій фінансовій системі з січня 2007 року по квітень 2009 року склав \$1,3 трлн. США; серед припущень GFSR - за 2007-2010 рр. загальна сума збитків тільки в групі розвинених країн може скласти 4,1 трлн дол. США.

За оцінками експертів, понад 20% світового ВВП у 2007–2009 роках було витрачено на підтримку національних фінансових систем, що призвело до зростання дефіциту бюджету. Незважаючи на значне скорочення доходів у більшості країн, збільшення частки державних витрат, спрямованих на підтримку економіки під час кризи, виявилось досить значним. За оцінками експертів МВФ, Світового банку та ОЕСР, із загального обсягу заявлених заходів підтримки у світі на 2009-2015 рр. у розмірі 13,1 млрд дол., переважну частку залишатиме підтримка фінансовий сектор - 88%; реальний сектор економіки – 10,8%, стимулювання кінцевого попиту – 1,1% [20, с. 69].

Тому для мінімізації наслідків кризи у світовій практиці накопичено широкий арсенал заходів. Нижче наведено приклади найпоширеніших з них, які

використовують різні країни для виходу з нинішньої фінансово-економічної кризи.

Узагальнюючи основні тези, в яких спільні позиції наукової спільноти, зокрема, щодо існуючих проблем антикризового регулювання, можна виділити наступне:

1) серед факторів світової кризи 2008–2009 рр. одним із ключових є неконтрольована лібералізація фінансових ринків, яка триває з початку 90-х років за відсутності ефективною системи регулювання міжнародного руху капіталу;

2) найбільш імовірний сценарій, коли ініціювання та попередній аналіз рішень щодо регулювання міжнародної фінансової системи здійснюватиметься «групою вісімки» (із залученням ЄС як самостійного гравця), а також їх обговорення, домовленості та коригування для більш повного врахування інтересів на міжнародній арені буде реалізовувати «група двадцяти». Найближчим часом МВФ, швидше за все, відіграватиме роль органу, який виконуватиме правила, запропоновані інші міжнародні актори;

3) незважаючи на домовленості, досягнуті під час зустрічей «вісімки» та G20, кожна країна вживає заходів, які вважає прийнятними для себе; більшість країн не виконує прийнятих загальних рішень, тобто бореться з кризою не скоординовано і тому неефективно.

2.3 Глобальна фінансова криза 2020 року

На відміну від «традиційних» економічних криз, економічна криза 2020-2021 років була спричинена природним явищем – пандемією COVID-19. Щоб зупинити або принаймні уповільнити поширення нового вірусу та зменшити безпрецедентне навантаження на національні системи охорони здоров'я, країни були змушені вдатися до надзвичайно суворих і масштабних карантинних

обмежень, включаючи локдаун. Ці заходи негативно вплинули на економічну діяльність і спричинили світову економічну рецесію.

Глобальна фінансова криза 2020 року викликала серйозні збої в світовій економіці та в бізнесі, які поширилися по всьому світу. Це призвело до значних економічних труднощів для багатьох країн і компаній.

Нижче наведено деякі з наслідків кризи, що сталися з економікою:

- Зменшення ринкових індексів: За час кризи ринкові індекси значно знизилися, інвестори втратили мільйони доларів і деякі компанії зазнали значних втрат.

- Зменшення споживчого попиту: Люди зменшили свої витрати на товари та послуги, що призвело до зменшення виробництва в багатьох секторах.

- Збільшення безробіття: Криза призвела до масштабного збільшення безробіття в багатьох країнах. Багато компаній змушені були скоротити свої робочі місця або зупинити свою діяльність повністю.

- Падіння економічного зростання: Величезні втрати, зумовлені кризою, спричинили падіння економічного зростання багатьох країн. Це також призвело до зменшення податкових надходжень в бюджети держав.

- Ризики для фінансової стійкості: Криза призвела до значного збільшення ризиків для фінансової стійкості банків і інших фінансових установ.

Глобальна фінансова криза 2020 року суттєво вплинула на економіку України. Нижче наведено деякі з наслідків кризи, які сталися в Україні:

- Зниження ВВП: Внаслідок кризи український ВВП знизився на 4,2% у 2020 році.

- Збільшення безробіття: Криза призвела до збільшення рівня безробіття в Україні. За даними Державної служби статистики України, у 2020 році безробітних стало на 0,9% більше порівняно з 2019 роком.

- Зменшення іноземних інвестицій: Криза призвела до зменшення іноземних інвестицій в Україну. За даними Національного банку України, чистий витік інвестицій становив \$ 132 млн у березні 2020 року.

– Зниження цін на експорт: У зв'язку зі зниженням попиту на світових ринках, Україна зазнала зниження цін на експортні товари.

– Збільшення бюджетного дефіциту: У зв'язку з кризою, уряд України збільшив витрати на здійснення соціальних програм, що призвело до збільшення бюджетного дефіциту.

Для зменшення економічного впливу кризи, уряд України вживав різноманітні заходи, такі як підтримка малих і середніх підприємств, зменшення ставок податків, створення фонду захисту платіжної здатності та інші.

В Україні й економічна криза, яка (криза) перервала процес відновлення української економіки протягом 2016-2019 років після кризи 2014-2015 років. Так, напередодні кризи 2019 року зростання реального ВВП на кінець року становило 3,2%, при цьому практично всі види економічної діяльності (крім промисловості) показали позитивну динаміку. У 2020 році ВВП України скоротився на 4%, промислове виробництво – на 4,5% (видобуток – на 3%, переробна – на 5,9%). Обсяги експорту та імпорту товарів і послуг зменшилися на 7,8% та 12,5% відповідно. Рівень безробіття зріс до 9,5% з 8,2% у 2019 році [9].

За даними ДССУ, ВВП у 1 кварталі 2021 року зменшився на 2,2% порівняно з відповідним кварталом 2020 року. Водночас значення сезонно скоригованого ВВП зменшилося на 1,2% порівняно з IV кварталом 2020 року. При цьому, за оцінками Мінекономіки, ВВП у 2 кварталі поточного року має зрости на 6% порівняно з 2 кварталом 2020 року, у 2021 році зростання становитиме 4,1%, а у 2022 році – 3,8 %. Аналогічні прогнози дає НБУ: у 2021 році ВВП має зрости на 3,8% порівняно з 2020 роком, а у 2022-2023 роках – на 4% щорічно. Це означає, що протягом 2021-2022 років Україна може повернутися на докризовий рівень ВВП, якщо не почнеться нова хвиля пандемії COVID-19 з усіма відповідними наслідками.

Найбільш негативно на економіку вплинув жорсткий локдаун, який передбачав зупинку всіх підприємств, крім тих, які є критично важливими для забезпечення життєдіяльності населення. До цього додалися збитки підприємств

(насамперед, мікро-, малого та середнього бізнесу), діяльність яких була обмежена в рамках карантинних заходів. Ці збитки, у свою чергу, також негативно вплинули на економіку в цілому [30].

Криза 2020 року мала свої особливості. Так, українська економіка виявилася стабільнішою, ніж очікувалося. За попередніми прогнозами НБУ, український ВВП у 2020 році мав скоротитися на 6%. МВФ спочатку говорив про падіння ВВП на 8,2%, а потім на 7,2%. Для порівняння, у 2009 році ВВП впав на 14,8%, під час кризи 2014-2015 років на 6,3% і 9,4% відповідно. Але водночас у 2020 році Україна зазнала серйозних економічних втрат, що додало проблем економіці України, принаймні в коротко- та середньостроковій перспективі.

За даними НБУ, на початку кризи громадяни почали забирати кошти з банків. Але цей процес не набув значних масштабів і тривав відносно недовго. Банки повернули кошти на першу вимогу вкладників. Протягом 2020 року гривневі депозити населення зросли на 26,5%, а гривневі кошти суб'єктів господарювання – на 34,5%. Безумовно, банківська система теж відчула на собі вплив кризи, але досить впевнено пережила кризові часи, в тому числі завдяки «докризовій» реформі банківського сектора та антикризовим заходам НБУ [30].

Боротьба з пандемією COVID-19 вимагала від України значних фінансових витрат. Так, за даними Рахункової палати, у 2020 році Україна витратила на боротьбу з COVID-19 105,1 млрд грн. З них 91,8 млрд грн і 10,3 млрд грн профінансовано з державного та місцевих бюджетів відповідно, а 3 млрд грн з інших джерел. А за перше півріччя 2021 року, за даними Міністерства фінансів України, на ці цілі витратили 26,3 млрд грн, а загалом на боротьбу з COVID-19 у 2021 році виділили 36 млрд грн.

Для фінансування протиепідемічних заходів у квітні 2020 року створено спеціальний Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками. Станом на 31 грудня 2020 року із 80 913,8 млн грн коштів Фонду боротьби з COVID-19 розподілено 96,9% та використано 84,8% виділених коштів, тобто 66 470,8 млн

грн. Водночас слід зазначити, що окремі напрями та ефективність використання коштів фонду стали предметом гострих дискусій у суспільстві.

Економічна криза «Ковід-19» вкотре показала, що країни зі слабкою та нереформованою економікою мають обмежені можливості для стимулювання економічної активності у важкі часи. Водночас це вимагає переосмислення різних вимірів економічної політики [39].

Окрім традиційних економічних втрат, Україна, як і всі інші країни, зазнала ще й так званих освітніх втрат. Це втрати, пов'язані з «ударним» переходом на дистанційну освіту. По-перше, не всі школи змогли це зробити належним чином, у тому числі через проблеми з Інтернетом. По-друге, навіть за наявності технічних можливостей якість отриманих у дистанційному режимі знань залишає бажати кращого. А втрата знань сьогодні — це конкретна, значна економічна втрата в середньо- та довгостроковій перспективі.

Карантинні обмеження стимулювали цифрову трансформацію промислової та комерційної діяльності та державного управління. Очевидно, що використання «цифрового» потенціалу є однією з ключових передумов успішного соціально-економічного розвитку країни. Водночас дуже важливо, щоб цифровізація суспільства не послабила демократичні основи та демократичне представництво [29, с. 16].

Пандемія COVID-19 поставила на порядок денний необхідність переосмислення взаємодії центральної та місцевої влади в період криз, створення механізмів екстреної мобілізації фінансових коштів і матеріальних ресурсів, необхідних для реалізації антикризових заходів.

В травні 23 числа 2020 року Аргентина оголосила дефолт. Держава не змогла вчасно розрахуватися за борговими зобов'язаннями на тлі пандемії. Попередній дефолт був у 2014 році, у 2020 році це вже дев'ятий дефолт в історії держави.

9 і 11 березня ринки Бразилії обвалилися [39].

З середини квітня у Бразилії різко зросла частина нових інфікованих, часом на 24 квітня 2020 року Бразилія з 6,2 тис. нових інфікованих увійшла до

трійки лідерів за темпами розширення коронавірусної інфекції після Америки. Штатів (35 тис.) і випереджає Росію (5,9 тис.) нових інфікованих. Кількість інфікованих зросла до 59 тисяч.

Також 28 лютого 2020 року індекс Лондонської фондової біржі впав на 13 відсотків з початку тижня. Сукупна вартість британських компаній впала на 200 мільярдів фунтів.

5 березня британська авіакомпанія Flybe оголосила про введення тимчасової адміністрації та призупинення польотів, таким чином, фактично, авіакомпанія стала банкрутом. Серед причин призупинення діяльності компанії – пандемія коронавірусу.

28 березня — компанія OneWeb, яка розробляла та запускала супутники зв'язку, оголосила про банкрутство через фінансову кризу, викликану пандемією коронавірусу.

На початку квітня британський уряд оголосив, що виділить до 5% ВВП на відновлення економіки.

Наприкінці квітня Британія була серед 4-х країн світу з найбільшою кількістю випадків зараження коронавірусом і 3-ї в Європі [16].

Через коронавірус Британії не вистачає кількох десятків тисяч найманих працівників, які раніше приїжджали зі Східної Європи для збору врожаю. Уряд заявив про потребу в працівниках сільського господарства, в тому числі студентів, але цього недостатньо. В інші роки на таку сезонну роботу приїжджало до 30 тисяч заробітчан із бідніших країн Європи, цього року лише третина з них. 29 квітня авіакомпанія МАУ скасувала свій рейс, оскільки державні органи України заборонили йому зліт. Британія організовує рейси з Румунії. Перший із 6 рейсів прибув 16 квітня. Фермери підраховали, що їм потрібно 70 000 працівників.

В Індії наприкінці весни різко зросла кількість хворих. Влітку Індія вийшла на 3 місце у світі, обігнавши всі країни, крім Бразилії, а потім Бразилії.

17 вересня за добу в країні було виявлено 98 тис. інфікованих і понад 1 тис. померлих, загальна кількість інфікованих досягла 5,1 млн осіб.

Станом на жовтень 2020 року Індія посідає друге місце у світі з 7 мільйонами інфікованих (за весь час).

В Ірані наприкінці лютого різко зросла кількість хворих. У березні-квітні Іран входив до десятки країн світу з найбільшою кількістю заражених і померлих. Так, станом на 23 березня кількість інфікованих зросла до 23 тисяч, кількість померлих досягла 1685. При цьому дані про смертність можуть бути занижені в 5 разів. Імпорт з країни впав у кілька разів, незважаючи на те, що різко впала ціна на нафту, один із головних факторів наповнення бюджету. Іран вперше з 1979 року запросив фінансову допомогу в розмірі 5 мільярдів доларів, при цьому принципово відмовив у медичній допомозі [16].

8 квітня 2020 року Іспанія обігнала Італію за кількістю інфікованих і вийшла на перше місце в Європі. Станом на 27 квітня в Іспанії було 206 тис. інфікованих проти 197 тис. в Італії, але померлих в Італії більше – 26 тис. проти 23 в Іспанії.

За попередніми оцінками, станом на травень 2020 року економіка Іспанії втратить до 12% ВВП.

У 2020 році державний борг Іспанії зріс з 95% (у 2019 році) до 117% [33]. Через пандемію країна збільшила свій борг у 2020 році на 112,4 млрд євро. Кожен громадянин країни фактично має борг понад 27 900 євро, що перевищує середню річну зарплату в Іспанії — 27 500 євро. Це найбільший (за відсотками) борг країни з 1902 року, коли він становив 123,6%.

Канаду також торкнулася епідемія. Станом на 22 березня в країні зафіксовано 1336 хворих та 18 нещасних випадків.

19 березня 2020 року Air Canada скоротила половину штату. З 10 тис. робітників було звільнено 5,1 тис. Також скоротили кількість маршрутів — замість 154 міжнародних і 62 внутрішніх рейсів виконуватимуться лише 19 і 40 відповідно.

На початку квітня уряд Канади оголосив, що виділить близько 4% ВВП на відновлення економіки [39].

США: Кінець лютого 2020 року — падіння курсу акцій провідних компаній країни. Промисловий індекс Dow Jones Industrial Average впав більш ніж на 12% за тиждень з 24 по 28 лютого, це найбільше падіння з 2008 року. Через це сукупний статок 500 найбагатших людей світу скоротився на 444 мільярди доларів.

Джефф Безос, співзасновник Microsoft Білл Гейтс і голова правління LVMH Бернард Арно зазнали найбільших втрат, їхні статки зменшилися на 30 мільярдів доларів. Ілон Маск втратив 9 мільярдів доларів. 80% мільярдерів з рейтингу Forbes скоротили свої статки.

20 березня Bank of America заявив, що в економіці США почався спад.

26 березня США випередили Китай і стали першою країною за кількістю інфікованих, а 30 березня кількість інфікованих зросла до 150 тисяч.

26 березня Сенат виділив \$2,2 трлн на підтримку економіки США. Це близько 11% ВВП — найбільше у процентному та кількісному вираженні серед усіх країн світу.

7 квітня американським авіакомпаніям дозволили скоротити 90% рейсів, щоб зменшити збитки. У квітні лідером за кількістю інфікованих залишилися США, які постійно очолюють трійку країн із найбільшою кількістю інфікованих.

У лютому 2021 року США повідомили, що за 2020 рік ВВП скоротився на 2,3% до 20,93 трильйона доларів у доларовому еквіваленті. У квітні 2020 року безробіття в США зросло до 14% і перевищувало 10% ще три місяці [39].

Отже, глобальна фінансова криза 2020 року – це глибока фінансова криза, найгірша криза з часів Великої депресії та 2008 року, яка перебуває в активній фазі станом на жовтень 2020 року. Криза почала проявлятися в лютому-березні, а потім у квітні, 2020 рік, під час падіння світового фондового ринку. Поштовхом до падіння став коронавірус SARS-CoV-2, який вразив Китай, а потім і весь світ. У січні 2020 року глава МВФ Крісталіна Георгієва заявила, що світ чекає нова Велика депресія, оскільки спостерігається тенденція, схожа на ситуацію 1920-х років, яка завершилася крахом ринків у 1929 році. За даними

Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC) (станом на кінець лютого 2020 року), тільки збитки туристичної галузі складуть близько 22 мільярдів доларів, найбільше постраждає Китай, де туризм становить 11% економіка. За прогнозами Bloomberg (станом на 7 березня 2020 року), втрати світової економіки можуть сягнути 2 трильйонів доларів. JPMorgan прогнозує (станом на 15 березня 2020 року), що економіка США може скоротитися на 2% у першому кварталі та на 3% у другому, тоді як економіка єврозони може скоротитися на 1,8% та 3,3% за ті ж періоди. За прогнозами Bloomberg (станом на 9 квітня 2020 року), втрати світової економіки можуть сягнути 5 трильйонів доларів. До 23 квітня вісімдесят країн світу звернулися до МВФ за економічною допомогою, щоб уникнути дефолту. 6 травня Єврокомісія повідомила, що очікує падіння ВВП єврозони на 7,75% у 2020 році. Найбільше падіння буде в Греції (9,7%), Італії (9,5%) та Іспанії (9,4%).

Зважаючи на глобальну фінансову кризу 2020 року, у різних країнах були прийняті різні заходи для боротьби з її наслідками. Найпоширеніші з них наступні:

Фінансова допомога: Багато урядів надали термінову фінансову допомогу для боротьби з наслідками кризи. Наприклад, у США було прийнято Закон про допомогу Карети (CARES Act), який надав економічну допомогу мільйонам людей та компаній.

Монетарні заходи: Центральні банки різних країн прийняли ряд монетарних заходів для боротьби з кризою. Наприклад, Федеральна резервна система США знизила процентні ставки та надала додаткові кредити для банків.

Фіскальні стимули: Багато урядів також прийняли фіскальні стимули для стимулювання економіки. Наприклад, у Великобританії було введено програму Job Retention Scheme, яка допомогла зберегти робочі місця під час кризи.

Продовження строків виплати кредитів: У багатьох країнах були продовжені строки виплати кредитів та позик для допомоги окремим особам та компаніям [20, с. 71].

ВИСНОВКИ

Існують різні точки зору щодо визначення фінансових криз. Деякі вчені називають кризою певні форми її прояву в будь-якій сфері грошово-фінансової системи. Інші економісти вважають фінансовою кризою ситуацію, коли державний борг зростає, паніка на фондових ринках падає, курс національної валюти падає, виникає гіперінфляція. Світова фінансова криза може бути спричинена різними факторами, які мають індивідуальні особливості та важко передбачувані. Серед основних вчені-економісти виділяють порушення банківської системи, зовнішні фактори (природні катаклізми, війни), нові технології, швидкі, погано прогнозовані зміни в економічній політиці країн, зрушення пропорцій між фінансовою системою та системою виробництва тощо, та процеси глобалізації. У всіх випадках негативними наслідками фінансових криз є зниження цін на акції та нерухомість, падіння експорту, обсягів кредитування та ВВП, спекулятивний бум, що супроводжується явищами депресії. Таким чином, світова фінансова криза охоплює фінансові ринки, грошовий обіг і кредит, міжнародні фінанси і проявляється стрімким зростанням процентних ставок, боргів, скороченням кредитів, масштабним падінням цінних паперів, масовими втратами деривативів. ринку та неконтрольоване падіння курсів національних валют. Впровадження дієвих та дієвих заходів раннього попередження світових фінансових криз може суттєво вплинути на їх перебіг та зменшити збитки від їх дії та наслідків.

Підсумовуючи аналіз, бачимо, що кризові явища в економічній і соціальній сфері можна класифікувати за багатьма критеріями залежно від застосованих підходів. Водночас, аналізуючи конкретну кризу, вона повинна характеризуватися хоча б кількома ознаками, що свідчить про необхідність використання в даному випадку набору запропонованих класифікацій. Тільки такий підхід може допомогти остаточно встановити її причини та суть, що в свою чергу необхідно для розробки відповідних антикризових заходів.

Виділимо такі основні макроекономічні показники, які сигналізують про настання фінансової кризи: платіжний баланс, відношення зовнішнього боргу до ВВП країни, волатильність обмінного курсу, співвідношення темпів зростання міжнародних резервів країни та імпорту. Слід зазначити, що цей перелік не є вичерпним. Відповідно до потреб конкретної ситуації до переліку індикаторів раннього попередження фінансових криз можуть бути включені й інші показники. Моніторинг динаміки цих показників дасть змогу своєчасно визначити ймовірність виникнення системної фінансової кризи чи її певного типу (валютної, боргової тощо) та розробити ефективні управлінські рішення щодо запобігання переходу кризи у глобальний сектор.

Велика депресія мала велике значення в житті західних суспільств. Наприклад, Дж. К. Гелбрейт пише: «День Великого фондового краху і п'ятдесят років потому зберігається в соціальній пам'яті. І на те є причини. З того дня життя мільйонів людей вже змінилося. Дональд Дж. Хоппе каже: «Крах фондового ринку в жовтні 1929 року є однією з тих драматичних віх, як-от вбивство Юлія Цезаря, висадка Колумба чи битва при Ватерлоо, якими історики відзначають переломні моменти історія людства». Тому цій кризі ми приділимо трохи більше уваги, ніж іншим. Цей період характеризується, з одного боку, дуже потужними технічними змінами, а з іншого боку, достатком капіталу, що дозволяє як оновлювати капітал, так і розширювати обмінні операції, завдяки чому спекулятивний «міхур» « зростає все більше і більше. Зміни в різних країнах були численні і важливі. По-перше, були тимчасово врегульовані дуже складні питання, пов'язані з військовими боргами і репараціями, що дозволило нормалізувати міжнародні розрахунки і зовнішню торгівлю.

Серед факторів світової кризи 2008–2009 рр. одним із ключових є неконтрольована лібералізація фінансових ринків, яка триває з початку 90-х років за відсутності ефективною системи регулювання міжнародного руху капіталу; найбільш імовірний сценарій, коли ініціювання та попередній аналіз рішень щодо регулювання міжнародної фінансової системи здійснюватиметься «групою вісімки» (із залученням ЄС як самостійного гравця), а також їх

обговорення, домовленості та коригування для більш повного врахування інтересів на міжнародній арені буде реалізовувати «група двадцяти». Найближчим часом МВФ, швидше за все, відіграватиме роль органу, який виконуватиме правила, запропоновані інші міжнародні актори; незважаючи на домовленості, досягнуті під час зустрічей «вісімки» та G20, кожна країна вживає заходів, які вважає прийнятними для себе; більшість країн не виконує прийнятих загальних рішень, тобто бореться з кризою не скоординовано і тому неефективно.

На відміну від «традиційних» економічних криз, економічна криза 2020-2021 років була спричинена природним явищем – пандемією COVID-19. Щоб зупинити або принаймні уповільнити поширення нового вірусу та зменшити безпрецедентне навантаження на національні системи охорони здоров'я, країни були змушені вдатися до надзвичайно суворих і масштабних карантинних обмежень, включаючи локдауни. Ці заходи негативно вплинули на економічну діяльність і спричинили світову економічну рецесію.

Не оминула Україну й економічна криза, яка (криза) перервала процес відновлення української економіки протягом 2016-2019 років після кризи 2014-2015 років. Так, напередодні кризи 2019 року зростання реального ВВП на кінець року становило 3,2%, при цьому практично всі види економічної діяльності (крім промисловості) показали позитивну динаміку. У 2020 році ВВП України скоротився на 4%, промислове виробництво – на 4,5% (видобуток – на 3%, переробна – на 5,9%). Обсяги експорту та імпорту товарів і послуг зменшилися на 7,8% та 12,5% відповідно. Рівень безробіття зріс до 9,5% з 8,2% у 2019 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. Фінанси України. 2009. № 5.
2. Береславська О.І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. Науковий вісник національного університету ДПС України. 2013. №3(62). С.78-83.
3. Богдан Т. Глобальні ризики боргового «нависання» у розвинутих країнах і засоби їх мінімізації. Вісник НБУ. 2014. №6. С.39-46.
4. Вовк В.Я. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. Вісник НБУ. 2013. №3. С.20-25.
5. Гриценко В. Світова фінансова криза: діагностика та нові підходи до виживання на фінансовому ринку. Вісник НБУ. 2011. №2. С.20-26.
6. Гроші і кредит : навч. посібн. / за ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Крупки. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2017. 408 с.
7. Дербенцев В. Д. Синергетичні та еконофізичні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем : монографія. Черкаси : БрамаУкраїна, 2020. 287 с.
8. Джжефрі Д. Сакс. Діагностика кризова. Компаньйон. 2000. № 4. С.20-25.
9. Даниленко Ю. Приводи для оптимізму, міфи та економічні наслідки. Коронавірусний дайджест 2020, No 3. URL: <https://voxukraine.org/uk/privodi-dlya-optimizmu-mifi-ta-ekonomichninaslidki-kronavirusnij-dajdzhest-3/> (дата звернення: 09.03.2023)
10. Знову криза. Світовій економіці загрожує новий спад у рекордно короткі терміни. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/> (дата звернення 08.03.2023)
11. Кончин В.І. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики. Київський інститут бізнесу та технологій. 2018. №2(18). С.19-30.

12. Кузнецов О. Генеза фінансових криз. Вісник НБУ. 2010. №11. С. 30-33.
13. Колінець Л.Б. Концептуальні підходи до теорії світових фінансових криз. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип.9(1). С. 26-30с.
14. Кучінка Т.В. Природа та причини циклічності економічних криз. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. 2017. Вип. 1. 38-44с.
15. Курза Ю. Україна в світовій економічній кризі. Економіст. 2019. №12. с. 6-32.
16. Криза-2020. Світова економіка вже точно впаде. URL: <https://thepage.ua/ua/news/kriza> (дата звернення 08.03.2023)
17. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. Світ фінансів. 2012. № 2. С. 54–62.
18. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки. Вісник НБУ. 2011. №1. С. 10-16.
19. Маринич Т.О. Компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України. URL:<http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream> (дата звернення 08.03.2023)
20. Метеленко Н.Г. Криза національної банківської системи: причини, тенденції та шляхи подолання. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2016. №4-5. С.69-73.
21. Мельник А.О. Теоретичні підходи висвітлення фінансових криз. Наука й економіка 2019. №4 (16). С.106-110.
22. Мельничук В. Тенденції економіки з початку кризи. Урядовий кур'єр. 2019. № 60. С. 6.
23. Педь І. В. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua/index.php?operation>

24. Пластун О.Л. Роль індикаторів фондового ринку у прогнозуванні економічних криз. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2018. № 3 (5). С. 70- 77.

25. Пластун О.Л. Роль індикаторів фондового ринку у прогнозуванні економічних криз. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2018. № 3(5). 70-77с.

26. Тивончук І. О., Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural>(дата звернення 08.03.2023)

27. Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. Економіка України. 2020. № 1. С. 70- 77.

28. Шабельник М.М. Електронні гроші: переваги та недоліки. Математичні методи, моделі та інформаційні технології у науці, освіті, економіці, виробництві: збірник тез I Всеукр. наук-практич. Інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 235- 238.

29. Шабельник М.М. Сутність грошей та особливості регулювання грошового обігу в ринкових умовах. Дебют: Збірник тез доповідей студентів економіко-правового факультету за результатами участі у Декаді студентської науки 2019. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 106-109.

30. COVID-19 як економічна криза природного походження. URL: <https://espresso.tv/covid-19-yak-ekonomichna-kriza> (дата звернення 08.03.2023)

31. Bulatova O. Modeling of the Control System of Business Processes of Management of Region as an Economic Entity. Advances in Economics, Business and Management Research: 2019 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019). Atlantis Press. 2019. Vol. 99. P. 206-211.

32. Eichengreen B. Staying afloat when the wind shifts: External factors and emerging-market banking crises. NBER Working paper. 1998. № 6370. – P. 18.

33. Krugman P.A. Model of Balace-of-Payments Crises. Journal of Money, Credit and Banking. 1979 Vol.11, No 3. P.311-325.

34. Minsky H. P. 1982b: The Financial Instability Hypothesis. Capitalist Processes and the Behavior of the Economy, in: Kindleberger, C.P. Laffargue, J.-P. (Eds.): Financial Crises. Theory, History, and Policy, Cambridge University Press, 13–39.

35. Schwartz A.I. Real and Pseudo Financial Crises, [w:] F. Capie, G.E, 2018. 124 p.

36. Kindleberger C.P. Manias, Panics and Crashes, 6th ed. C.P. Kindleberger, R.Z. Aliber. New York: Palgrave Macmillan, 2021. 124 p.

37. Mishkin F.S. Asymmetric Information and Financial Crisis: A Historical Perspective. National Bureau of Economic Research, 1991. 108p.

38. Neal L. The Financial Crisis of 1825 and the Restructuring of the British Financial System. Review. 1998. 53-76p.

39. Global Economic Prospects, The World Bank, 2020. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 09.03.2023).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ОГЛЯД СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bulatova O. Modeling of the Control System of Business Processes of Management of Region as an Economic Entity. Advances in Economics, Business and Management Research: 2019 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019). Atlantis Press. 2019.

In this publication, author Olga Bulatova explores the development and application of modeling techniques for managing business processes within regional entities. The study delves into the complexities of regional management and emphasizes the importance of effective control systems in optimizing business processes.

The research examines various aspects of the control system, including modeling methodologies, performance measurement, decision-making processes, and strategic management. The author highlights the significance of integrating technological advancements and information systems into the control system to enhance efficiency and decision-making in regional management.

Bulatova's work contributes to the field of economic systems management by providing insights into modeling techniques for controlling business processes at the regional level. The publication offers a valuable resource for researchers, practitioners, and policymakers interested in understanding and improving regional management practices.

2. Eichengreen B. Staying afloat when the wind shifts: External factors and emerging-market banking crises. NBER Working paper. 1998.

"Staying Afloat When the Wind Shifts: External Factors and Emerging-Market Banking Crises" is an influential working paper written by Barry Eichengreen. Published in 1998 as an NBER (National Bureau of Economic Research) working paper, it addresses the impact of external factors on banking crises in emerging markets.

In this study, Eichengreen examines the vulnerabilities of emerging-market banking systems to external shocks and explores the role of external factors in

triggering banking crises. He analyzes various case studies of banking crises in emerging economies and identifies common patterns and factors that contribute to their occurrence.

The author emphasizes the importance of understanding the interactions between domestic financial systems and external conditions, such as changes in international capital flows, exchange rate fluctuations, and shifts in global financial market conditions. Eichengreen argues that emerging-market economies need to adopt robust policy frameworks and regulatory measures to mitigate the risks associated with external shocks and prevent banking crises.

The paper provides valuable insights into the dynamics of emerging-market banking crises and highlights the significance of external factors in shaping the stability of financial systems. Eichengreen's research serves as a foundation for further studies in the field of international finance and offers policymakers and economists valuable guidance on strengthening the resilience of banking sectors in emerging economies.

3. Krugman P.A. Model of Balance-of-Payments Crises. Journal of Money, Credit and Banking. 1979

This influential work provides a comprehensive model that explains the occurrence and dynamics of balance-of-payments crises.

In the paper, Krugman presents a theoretical framework for understanding the factors that contribute to balance-of-payments crises, particularly in developing economies. He develops a model that incorporates various economic variables and their interplay in a country's external sector, including exchange rates, capital flows, and domestic policies.

Krugman's model highlights the role of self-fulfilling expectations and coordination failures in triggering balance-of-payments crises. He emphasizes the importance of market psychology and the contagious nature of crises, where expectations of devaluation or default can lead to a sudden and disruptive withdrawal of capital.

The paper provides valuable insights into the dynamics of balance-of-payments crises and their potential macroeconomic implications. Krugman's model has greatly

influenced the understanding of financial crises and has provided a basis for further research in the field of international finance.

Overall, Krugman's "Model of Balance-of-Payments Crises" is a foundational work in the study of financial crises, offering a comprehensive framework that helps explain the triggers and mechanisms of such crises. It remains a significant reference for economists, policymakers, and researchers interested in understanding and managing balance-of-payments crises.

4. Minsky H. P. 1982b: The Financial Instability Hypothesis. Capitalist Processes and the Behavior of the Economy, in: Kindleberger, C.P. Laffargue, J.-P. (Eds.): Financial Crises. Theory, History, and Policy, Cambridge University Press

Minsky's hypothesis presents a novel perspective on the behavior of capitalist economies and their susceptibility to financial instability. He argues that within a stable economic environment, over time, financial systems become more fragile and prone to crises. Minsky identifies three key stages in this process: the hedge stage, the speculative stage, and the Ponzi stage.

During the hedge stage, economic agents maintain a conservative financial posture, ensuring that income covers debt obligations. As the economy progresses, agents transition to the speculative stage, taking on more debt with the expectation that rising asset prices will offset borrowing costs. Finally, in the Ponzi stage, agents accumulate excessive debt, relying on continuously rising asset prices to meet debt obligations.

Minsky's hypothesis suggests that financial instability arises when a significant number of economic agents operate in the speculative or Ponzi stages. A shock to the system, such as a decline in asset prices or an economic downturn, can trigger a cascade of defaults and a subsequent financial crisis.

This work by Minsky has had a profound impact on the understanding of financial crises and the role of financial fragility in economic systems. It offers a valuable framework for analyzing the dynamics of financial instability and provides insights into the importance of financial regulation and stability-oriented policies.

"The Financial Instability Hypothesis" remains a seminal contribution to the field of financial economics, influencing subsequent research on financial crises and macroeconomic stability. It is a must-read for scholars, policymakers, and anyone interested in comprehending the complex relationship between finance and economic fluctuations.

5.Schwartz A.I. Real and Pseudo Financial Crises, [w:] F. Capie, G.E, 2018.

In this chapter, Schwartz provides valuable insights into the distinction between real and pseudo financial crises. She explores the characteristics, causes, and implications of different types of financial crises, shedding light on the complexities of the financial system.

Schwartz emphasizes the importance of understanding the underlying factors that differentiate genuine financial crises from those that are perceived as crises but lack the systemic risks associated with true crises. She argues that misinterpretations and overreactions to certain economic events can lead to pseudo crises, which can have significant economic consequences if not properly managed.

The author draws on her extensive knowledge of financial history and economic theory to analyze various historical episodes of financial crises, such as the Great Depression and more recent financial disruptions. She examines the factors that distinguish these crises from periods of market turbulence and highlights the role of policy responses in managing and mitigating their effects.

Schwartz's chapter offers a nuanced perspective on financial crises, providing readers with a deeper understanding of the complexities and nuances involved. Her insights contribute to the ongoing discourse on financial stability and crisis management, making the chapter a valuable resource for researchers, policymakers, and practitioners in the field of finance.

Overall, "Real and Pseudo Financial Crises" presents a thought-provoking analysis of different types of financial crises, shedding light on the underlying dynamics and offering valuable lessons for managing and preventing future crises. It is an important contribution to the literature on financial crises and their implications for the broader economy.

6. *Kindleberger C.P. Manias, Panics and Crashes, 6th ed. C.P. Kindleberger, R.Z. Aliber. New York: Palgrave Macmillan, 2021.*

"Manias, Panics, and Crashes" is an important book in the field of economics and finance that examines the phenomena of economic crises, panics, and crashes in financial markets. The book, first published in 1978, quickly became a bestseller and gained wide recognition in academic and professional circles.

The latest, 6th edition of "Manias, Panics, and Crashes," published in 2021, is an updated version of the book in which the authors analyze various financial crises, including the Great Depression of 1929, the 1987 stock market crash, the Asian financial crisis of 1997-1998, the dot-com bubble of 2000, the financial crisis of 2008, and others.

The book offers a systematic approach to analyzing these crises, focusing on understanding the factors that contribute to their occurrence and propagation. The authors employ theoretical models and empirical evidence to explain market behavior and the role of mass psychology in economic crises.

In the 6th edition, the authors also include new chapters that reflect more contemporary events and challenges. They discuss the consequences of the 2008 financial crisis, the impact of globalization on financial markets, issues of institutional governance and regulation, and the influence of new technologies, including cryptocurrencies and blockchain.

7. *Mishkin F.S. Asymmetric Information and Financial Crisis: A Historical Perspective. National Bureau of Economic Research, 1991.*

"Asymmetric Information and Financial Crisis: A Historical Perspective" is a significant book that explores the relationship between asymmetric information and financial crises from a historical perspective. Published in 1991, it is recognized as one of the key studies in the field of financial economics.

In his work, Mishkin examines the impact of asymmetric information on the occurrence of financial crises, starting from historical examples. He investigates various situations where one party to a transaction possesses more information than

the other and how this can lead to imbalances and negative consequences in financial markets.

The author analyzes important historical financial crises, including the Panic of 1907 and the Great Depression of 1929, and explains how asymmetric information played a role in these crises. He also examines the role of the government and regulation in managing asymmetric information and preventing financial crises.

Mishkin's book makes a significant contribution to understanding economic crises and the role of asymmetric information in the financial system. It offers readers a high-quality analysis of both theoretical and practical aspects, helping to uncover the complex mechanisms underlying financial crises. The book will be valuable for students, researchers, and professionals interested in financial stability and crisis prevention.

8.Neal L. The Financial Crisis of 1825 and the Restructuring of the British Financial System. Review. 1998.

"The Financial Crisis of 1825 and the Restructuring of the British Financial System" is an important book that examines the financial crisis of 1825 and the subsequent restructuring of the British financial system. Published in 1998, this reviewed publication is recognized as a valuable source on the history of finance during that period.

Author Larry Neal conducts a detailed analysis of the financial crisis of 1825, which was one of the earliest international financial crises. He explores the causes of the crisis, such as stock market abuses and speculation, as well as poor management of credit institutions. The author also examines the consequences of the crisis and its impact on the British financial system.

Neal's book is a significant resource for researchers in the history of finance and economics, as it unveils key aspects of the financial crisis of 1825 and the repercussions it had on the British economy and financial system. Readers will gain a thorough understanding of how the crisis led to a review and restructuring of the financial system in Great Britain.

SUMMARY

The diploma thesis titled "World Financial Crises and Their Characteristics," written by Vladimira Volodina, is of high quality and consists of two parts. The first part describes the theoretical foundations of global financial crises, including definitions, types, methods, and principles. One of the main strengths of this thesis is its practical section, which analyzes financial crises and their characteristics using examples such as the Great Depression in the United States, the global financial crises of 2008-2009, and the global financial crisis of 2020. The analysis in the second part is based on publicly available internet resources. A detailed analysis of the stock market crash in the 1929 crisis, additional financial resources from the London Summit, the goals and outcomes of the summit, as well as an assessment of write-offs by the financial sector in Eurozone countries from 2007 to 2010, highlight the issues surrounding global financial crises. In conclusion, the author summarizes the achievements of the diploma thesis.

Keywords: World financial crises, financial instability, global markets, economic crisis, financial regulation, banking system, financial institutions, collapse of financial institutions, debt crisis, domino effect, speculation, bankruptcy, market changes, international financial relations, macroeconomic policy, risky assets, recession, currency crisis, global financial indicators, government role, international financial institutions.

Короткий звіт за результатами перевірки кваліфікаційної роботи антиплагіатною інтернет-системою:

Ім'я користувача:
Міжнародних фінансів Ананьєв Микола

ID перевірки:
1015152377

Дата перевірки:
20.05.2023 13:19:16 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
20.05.2023 13:55:01 EEST

ID користувача:
100005723

Назва документа: Володіна Владеміра Олексіївна

Кількість сторінок: 60 Кількість слів: 15307 Кількість символів: 106600 Розмір файлу: 98.87 KB ID файлу: 1014833068

8.02% Схожість

Найбільша схожість: 1.65% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1000805330)

4.61% Джерела з Інтернету 143 ..... Сторінка 62

5.34% Джерела з Бібліотеки 316 ..... Сторінка 63

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел